

Vilniaus universitetas

Komunikacijos fakultetas

Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas

Alina Pociūtė

Muziejininkystės magistrantūros studijų programos II k. studentė

**ISTORINIO MUZIEJAUS PARADIGMA:
LIETUVOS NACIONALINIO MUZIEJAUS ATVEJIS**

Magistro darbas

Vadovė doc. dr. N. Keršytė

Vilnius, 2008

Pildo bakalauro/magistro baigiamojo darbo autorius

Alina Pociūtė

(bakalauro/ magistro darbo autoriaus vardas, pavardė)

Istorinio muziejaus paradigma: Lietuvos nacionalinio muziejaus atvejis

(bakalauro/ magistro darbo pavadinimas lietuvių kalba)

The paradigm of the historical museum: the case of Lithuania National museum”

(bakalauro/ magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro/magistro darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorinių teisių, visas baigiamasis/ magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudoti kitose aukštosiose mokyklose.

(bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro/ magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo bakalauro/ magistrinio baigiamojo darbo vadovas

Bakalauro/ magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

(data) (bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Bakalauro/ magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

Recenzentu skiriu

(recenzento vardas, pavardė)

(data)

(instituto, katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau

(data)

(recenzento parašas)

REFERATAS

Alina Pociūtė

Ži – 43 Istorinio muziejaus paradigma: Lietuvos nacionalinio muziejaus atvejis: magistro darbas/
Alina Pociūtė; mokslinė vadovė doc. dr. Keršytė, Nastazija; Vilniaus universitetas

Komunikacijos fakultetas. Informacijos ir komunikacijos katedra. – Vilnius, 2008. – 51, [3]
lap.:pav. – Mašindr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p.47-51 (56 pavad.).

UDK 069

Raktiniai žodžiai: istorinis muziejus, muziejaus organizacija, muziejiniai kontekstai, muziejinis tapatumo įvaizdis.

Magistro darbo „Istorinio muziejaus paradigma: Lietuvos nacionalinio muziejaus atvejis“ objektas – istorinio muziejaus paradigma Lietuvos nacionalinio muziejaus atveju. siekiama įrodyti hipotezę, kiek Lietuvos Nacionalinis Muziejus atitinka istorinio muziejaus paradigmą. Magistro darbe autorė analizuoja istorinio muziejaus paradigmą Lietuvos nacionalinio muziejaus atveju, apžvelgdama LNM raidos bruožus, muziejaus organizaciją ir jos priklausomumą nuo politinio konteksto, statistiškai lygindama LNM rinkinius sovietmečiu ir Nepriklausomybės laikotarpiu bei analizuoja muziejinius kontekstus, apžvelgia jų tendencijas, prioritetus bei vertybinius kriterijus sudarant ekspozicijas. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, literatūros sąrašas iš 56 literatūros bei 6 archyvinių šaltinių ir priedai.

Darbe teigiama, jog šiandien Lietuvos nacionalinis muziejus yra didžiausias ir svarbiausias šalies muziejus, nacionalinė kultūros įstaiga, institucinis ICOM (Tarptautinė muziejų taryba) ir Europos istorijos muziejų Tarybos narys. Muziejus, būdamas viena pagrindinių kultūrinio turizmo sudedamųjų dalių, prisideda prie informacinės visuomenės plėtojimo, patrauklaus šalies įvaizdžio kūrimo, neturėdamas galimybių tinkamai įvertinti muziejuje dirbančius kvalifikuotus specialistus.

Lietuvos kultūros paveldo sistemoje muziejus yra didžiausia kilnojamo paveldo saugykla, sukaupusi per 1 mln. eksponatų, kurioje saugomi pagrindiniai Lietuvos archeologijos, istorijos ir etninės kultūros paveldo rinkiniai. Nacionalinės kultūros sklaida – viena iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės kultūros politikos prioritetinių kryptių. Įstaigos narystė tarptautinėse

muziejų organizacijose, ypač Lietuvai tapus ES nare, atveria plačias galimybes bendradarbiavimui ir nacionalinės kultūros sklaidai.

Magistro darbo autorė patvirtina išsikeltą hipotezę, jog Lietuvos nacionalinis muziejus gali būti laikomas tipišku atveju, kalbant apie istorinio muziejaus paradigmą, nes jo vertybiniai kriterijai sudarant ekspozicijas bei modernių darbo formų naudojimas, tokių, kaip virtualių parodų rengimas, atitinka šiuolaikiniams istoriniams muziejams keliamus reikalavimus.

TURINYS

ĮVADAS	6
1. LIETUVOS NACIONALINIO MUZIEJAUS RAIDOS BRUOŽAI	8
1.1. LIETUVOS NACIONALINIO MUZIEJAUS ištakos	8
1.2. Muziejaus organizacija	11
1.3. Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkiniai 1953 -1968; 1990-2007 metais	13
2. MUZIEJINIAI KONTEKSTAI: TENDENCIJOS	20
2.1. Valstybės ir kultūros istorijos muziejinis konceptas	20
2.2. Muziejiniai kontekstai ir muziejaus sąvokų įvairovė	24
2.3. Ekspozicijų kaita sovietmečiu ir šiandien	27
2.4. Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinių analizė	36
3. LIETUVIŲ TAPATUMO MUZIEJINIS ĮVAIZDIS	42
IŠVADOS	48
SUMMARY	49
LITERATŪRA	50
ARCHYVINIAI ŠALTINIAI	54

ĮVADAS

Vargu ar esama valstybių, neturinčių savo istorinių muziejų. Istoriniais muziejais paprastai vadinamos mokslinės institucijos, saugančios, populiariančios materialinius ir dvasinius kultūros paminklus, kurie atspindi žmonijos vystymąsi¹. Pažymėtina, jog istoriniai muziejai turi platų istorinį profilį. Šiuolaikinėje istoriškumo ir istorinių muziejų sampratoje svarbią vietą užima kraštotyra, paprastai apibūdinama kaip išsamus arba teminis krašto tyrimas².

Muziejų gausa neretai laikoma šalies aukštos kultūros požymiu. Kita vertus, susiduriama ir su įvairaus pobūdžio problemomis; jų neišvengiama ir mūsų šalyje.

Aktualumas. Prieš ketverius metus kolektyvinėje monografijoje „Lietuvos ateitis pasaulio kontekste“ specialistai rašė apie tai, jog Lietuvoje nesama ilgalaikės paveldo išsaugojimo programos: nors esą muziejų šalyje padaugėjo dvigubai (vietoje 49 – 1999 m., 200 m. jau buvo 97), kaip ir darbuotojų juose, tačiau dvigubai sumažėjo lankytojų (1990 m. apsilankė 4121 tūkst., o 200 m. – 2154 tūkst.)³; „svarstytinas muziejų ekspozicijų kryptingumas, steigimo tikslingumas, rinkodaros darbas, edukacinė veikla“ – rašo minėtosios monografijos autoriai.

Šiandien didžiausias ir svarbiausias šalies muziejus – Lietuvos nacionalinis muziejus, nacionalinė kultūros įstaiga, institucinis ICOM (Tarptautinė muziejų taryba) ir Europos istorijos muziejų Tarybos narys. Muziejus, būdamas viena pagrindinių kultūrinio turizmo sudedamųjų dalių, prisideda prie informacinės visuomenės plėtojimo, patrauklaus šalies įvaizdžio kūrimo, neturėdamas galimybių tinkamai įvertinti muziejuje dirbančius kvalifikuotus specialistus.

Lietuvos kultūros paveldo sistemoje muziejus yra didžiausia kilnojamo paveldo saugykla, sukaupusi per 1 mln. eksponatų, kurioje saugomi pagrindiniai Lietuvos archeologijos, istorijos ir etninės kultūros paveldo rinkiniai. Nacionalinės kultūros sklaida – viena iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės kultūros politikos prioritetinių kryptčių. Įstaigos narystė tarptautinėse muziejų organizacijose, ypač Lietuvai tapus ES nare, atveria plačias galimybes bendradarbiavimui ir nacionalinės kultūros sklaidai. Tad Lietuvos nacionalinis muziejus gali būti laikomas tipišku atveju, kalbant apie istorinio muziejaus paradigmą.

¹ Большая советская энциклопедия. Т. 13. Москва, 1973. P. 562.

² Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000, P. 329.

³ Lietuvos ateitis pasaulio kontekste. Specialistų žvilgsnis: kolektyvinė monografija. Vilnius, 2004. P. 314.

Hipotezė. Kiek Lietuvos Nacionalinis Muziejus atitinka istorinio muziejaus paradigmą.

Šio magistro **darbo tikslas** – išanalizuoti istorinio muziejaus paradigmą Lietuvos nacionalinio muziejaus atveju.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti LNM raidos bruožus, muziejaus organizaciją ir jos priklausomumą nuo politinio konteksto;
2. Statistiškai palyginti LNM rinkinius sovietmečiu ir Nepriklausomybės laikotarpiu;
3. Išanalizuoti muziejinius kontekstus, apžvelgti jų tendencijas, prioritetus bei vertybinius kriterijus sudarant ekspozicijas.

Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Darbo apimtis 51 puslapis (be priedų). Prieduose pateikiami tyrime naudoto interviu klausimyno pavyzdys. Remiamasi 56 literatūros šaltiniais ir 6 archyviniais šaltiniais.

1. LIETUVOS NACIONALINIO MUZIEJAUS RAIDOS BRUOŽAI

1.1. Lietuvos nacionalinio muziejaus ištakos

Muziejų ištakos Lietuvoje siekia tuos laikus, kai ir kituose Europos kraštuose formavosi viešųjų muziejų pradmenys. 1571 m. LDK didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Augustas testamente savo turtą paskyrė valstybės labui. Kaip teigia N. Keršytė, tai buvusi valdovo ir Renesanso epochos asmenybės pozicija: pasišvęsti valstybės labui, siekti istoriškumo ir šlovės⁴. Kaip bebūtų, šis poelgis Lietuvai buvo naudingas tuo, kad dalis Karališkosios bibliotekos atiteko Vilniaus jėzuitų kolegijai ir kartu su kitais knygų rinkiniais sudarė organizuojamos bibliotekos pamatus. Lietuviškųjų muziejų formavimuisi padėjo ir vadinamosios Radvilų, itin įtakingos Lietuvos giminės XVI-XVIII a. „dvarų reprezentacijos“.

Šiandieninis Lietuvos nacionalinis muziejus formaliai įkurtas dar ne taip seniai – 1990 m. atkūrus Nepriklausomą Lietuvos valstybę, Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus reorganizavo ideologizuotus istorinio profilio Ateizmo (1961-1992) ir Revoliucijos (1948-1992) muziejus (pastarasis, V. Jankausko teigimu, Atgimimo pradžioje tapo kovos lauku tarp tautiškai susipratusių muziejininkų ir nomenklatūros statytinių⁵). Jų rinkiniai organiškai įsiliejo į muziejaus rinkinius. 1992 m. atsižvelgiant į tai, kad muziejuje saugomos pagrindinės Lietuvos valstybingumo istoriją ir kultūros raidą atspindinčios kolekcijos, muziejus pavadintas Nacionalinius Lietuvos valstybės ir kultūros istoriniu muziejumi⁶. 1993 m. Muziejaus statutu įtvirtinta rinkinių turinį nusakančio pavadinimo santrumpa – Lietuvos nacionalinis muziejus nuo 1997 m. tapo oficialiu muziejaus pavadinimu.

Vis dėlto Lietuvos nacionalinio muziejaus ištakų reikia ieškoti gerokai ankstesniame laikotarpyje. Prieš trejus metus, 2005 m. gegužės 11 d., sukako 150 metų, kai žinomas kultūros istorijos tyrinėtojas ir kolekcininkas Eustachijus Tiškevičius Vilniuje įkūrė Senienų muziejų ir Laikinąją archeologijos komisiją. Muziejaus pagrindą sudarė E. Tiškevičiaus dovanota kolekcija: monetų, medalių, senų atlasų, graviūrų, portretų, istorinių retenybių ir archeologinių radinių rinkinys. Patalpos ką tik įkurtam muziejui buvo paskirtos uždaryto Universiteto auloje – P. Smuglevičiaus salėje. 1856 m. balandžio 29 d. muziejus buvo atidarytas lankytojams.

⁴ Keršytė N. Lietuvos muziejai iki 1940 metų. Lietuvos muziejų raida XVI-XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje. Vilnius, 2003.

⁵ Jankauskas V. Būti ar nebūti Valstybės muziejui // Gimtasis kraštas, 1992-11-05. P.4.

⁶ Lietuvos poistorė: archeologijos ekspozicijos vadovas. Vilnius, 2000. P. 10.

Nuo pat įkūrimo dienos muziejus reprezentavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūrą, kaupė su jos istorija susijusias senienas. Kryptinga, Lietuvos istoriją atspindinti ekspozicija netruko pelnyti gerą vardą, tapo populiari ir gausiai lankoma. Muziejui buvo dovanojamos pačios rečiausios Lietuvos istorijos ir kultūros vertybės. Privatūs asmenys muziejui kasmet dovanodavo 1,5 – 4 tūkstančius eksponatų⁷.

Tokio muziejaus įkūrimo idėja subrendo gerokai anksčiau, negu jis buvo įkurtas. Dar 1848 m. Eustachijus Tiškevičius pateikė generalgubernatoriui Provincijos muziejaus įkūrimo planą, tačiau tik 1855 m. balandžio 29 d. caras Aleksandras II patvirtino Vilniaus senienų muziejaus ir Archeologinės komisijos įstatus, o grafą E. Tiškevičių – jų steigėju.

Pagal patvirtintus įstatus, kaip rašo Žygintas Būčys, muziejaus tikslas buvo „surinkti į vieną vietą knygas, rankraščius, monetas, medalius, ginklus, įrašus ir jų kopijas, paveikslus, statulas ir kitus daiktus, liečiančius Rusijos Vakarų krašto istoriją, siekiant išsaugoti senovės paminklus, kad būtų galima jais naudotis tiriant kraštą ne tik istoriniu, bet ir prekybiniu, pramoniniu, gamtotyrimu, žemės ūkio ir statistiniu aspektu⁸.

Muziejus taip pat buvo ne tik svarbus mokslo centras, bet ir reikšminga kultūrinė įstaiga, savotiškas kultūrinė įstaiga, savotiškas kultūrinės politikos agentas, formuojantis tam tikras nuostatas visuomenėje. Muziejaus kultūrinė įtaka galėjo būti veiksminga, nes jis krašte buvo populiarus. Jo lankytojų skaičius svyravo nuo 3 iki 10 tūkstančių per metus⁹. Pasak dr. J. Čapliko, Senienų muziejuje 1865-aisiais jau buvę 6636 vienetai numizmatikos ir medalių, 253 istoriniai portretai, 512 grafikos darbų, 85 raižinių lentos, 124 antspaudai, istorinės vertės ginklai, vietinių manufaktūrų ir pagal Lietuvos didikų užsakymu užsienyje pagaminti istorinio turinio taikomojo meno kūriniai, 400 vienetų etnografinis rinkinys¹⁰.

Muziejaus, kaip vienijančios įvairius ir daugialypius Lietuvos kultūros elementus, ugdančios savo šalies ir jos istorijos meilę įstaigos, veiklą nutraukė rusifikacinė politika, ypač beatodairiškai vykdoma po 1863 metų sukilimo. Kaip rašo E. Aleksandravičius, 1865 m. didesnė Senienų muziejaus eksponatų dalis (pirmiausia – visi vertingesnieji) buvo atrinkti ir perduoti Rusijos muziejams, kur jie ir iki šios dienos tebėra; likę eksponatai buvo atiduoti valdžios įkurtai Vilniaus viešajai bibliotekai¹¹. Be kita ko, kaip rašo V. Gričius, carinei valdžiai užkliuvo ir Senienų muziejuje

⁷ Lietuvos poistorė: archeologijos ekspozicijos vadovas. Vilnius, 2000. P. 6.

⁸ Būčys Ž. Aukojo dvarininkai, bajorai ir miestelėnai // Diena, 1996 01 28. P. 12.

⁹ Būčys Ž., Pijoras S. Pirmasis viešas muziejus Lietuvoje // Kultūros barai, 1996, Nr. 4. P. 122.

¹⁰ Čaplikas J. Senienų muziejaus likimas // Gimtinė, 1999-03-31, Nr.3. P. 9.

¹¹ Aleksandravičius E. Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831-1863 m. Vilnius, 1989. P. 37.

eksponuojama dailininko O. Sosnovskio skulptūrinė kompozicija „Jogaila ir Jadvyga“, kuriai buvo teikiama Lenkijos – Lietuvos unijos simbolinė prasmė ir prie kurios lankytojai dėjo gėlių vainikus¹².

Taigi, kaip minėta, pertvarkius likusius Senienų muziejaus rinkinius, muziejaus bibliotekos pagrindu 1865 m. buvo įkurta Vilniaus viešoji biblioteka, Senienų muziejus tapo bibliotekos dalimi. 1919 m. Senienų muziejaus ir Lietuvių mokslo draugijos rinkinių pagrindu buvo įkurtas istorijos etnografijos muziejus, o jo direktoriumi paskirtas Jonas Basanavičius.

Lenkijai okupavus Vilnių, muziejaus kūrimo darbas nutrūko. Muziejaus rinkinių pagrindu universitete buvo įkurti Archeologijos, Etnografijos ir Istorijos muziejai.

1939 m. universitetas buvo uždarytas. 1940 m. įkūrus Lietuvos Mokslų akademiją, universiteto Archeologijos ir Etnografijos muziejų, Lietuvių mokslo draugijos rinkinių pagrindu buvo įkurti Mokslų Akademijos Etnografijos ir Istorijos muziejai. 1943 m. okupacinė valdžia Mokslų akademijos ir jos muziejų veiklą nutraukė.

Po karo Mokslų akademija veiklą atnaujino. 1952 m. Mokslų akademijos Istorijos ir Etnografijos muziejai buvo apjungti ir pavadinti Istorijos ir etnografijos muziejumi. Muziejininkui, kultūros istorikui Vincui Žilėnui pavyko atkurti Senienų muziejaus struktūrą. Kartu buvo baigtas 1919 m. Jono Basanavičiaus pradėtas darbas – sukurtas Lietuvos istorijos ir kultūros raidą atspindintis muziejus. 1963-07-19 LKP CK ir Lietuvos Ministrų Tarybos nutarimu Nr.429 „Dėl priemonių Mokslų akademijos veiklai pagerinti“ Istorijos ir etnografijos muziejus buvo perduotas Lietuvos kultūros ministerijai.

Po trijų dešimtmečių, 1992-aisiais, atsižvelgiant į tai, kad muziejuje saugomos pagrindinės Lietuvos valstybingumą ir tautos istoriją liudijančios kolekcijos, Kultūros ir švietimo ministro įsakymu muziejus pavadintas Nacionaliniu Lietuvos valstybės ir kultūros istorijos muziejumi, o dar po metų patvirtintas statutas, kuriame įtvirtinta muziejaus turinį nusakančio pavadinimo santrumpa – Lietuvos nacionalinis muziejus.

Kitame šio darbo skyrelyje glaustai aptariama muziejaus organizacija.

¹² Gričius V. Vilniaus senienų muziejaus vertybės (iš VU bibliotekos Mokslo muziejaus rinkinių) // Spectrum, 2005, Nr.3. P.31.

1.2. Muziejaus organizacija

Kaip jau buvo minėta, 1990 m. atkūrus Nepriklausomą Lietuvos valstybę, Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus reorganizavo ideologizuotus istorinio profilio Ateizmo (1961-1992) ir Revoliucijos (1948-1992) muziejus. Jų rinkiniai organiškai įsiliejo į muziejaus rinkinius. 1992 m. atsižvelgiant į tai, kad muziejuje saugomos pagrindinės Lietuvos valstybingumo istoriją ir kultūros raidą atspindinčios kolekcijos, muziejus pavadintas Nacionalinius Lietuvos valstybės ir kultūros istoriniu muziejumi¹³. 1993 m. Muziejaus statutu įtvirtinta rinkinių turinį nusakančio pavadinimo santrumpa – Lietuvos nacionalinis muziejus nuo 1997 m. tapo oficialiu muziejaus pavadinimu.

1999 m. vasario 29 d. sukako 35 – eri metai, kai muziejus įsikūrė Lietuvos istoriniame centre – Vilniaus pilių teritorijoje. 1968 m. Naujajame arsenale buvo atidaryta pirmoji Lietuvos archeologijai skirta salė. Praėjus trisdešimčiai metų, jau Nepriklausomos Lietuvos valstybės sąlygomis muziejus pradėjo ekspozicijos atnaujinimo darbą. Lietuvos archeologijos ekspozicija įrengta dviejose Senojo arsenalo salėse. Tęsiant Senienų muziejaus istoriją ir tradicijas kita muziejaus ekspozicija bus skirta Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio istorijai.

Atsižvelgiant į tai, kad muziejuje sukauptos pagrindinės Lietuvos archeologijos, istorijos ir etninės kultūros kolekcijos, 1992 m. jis pavadintas Lietuvos nacionaliniu muziejumi. Muziejus įsikūręs Vilniaus pilių komplekso pastatuose (Arsenalo 1, Vilnius; beje, šiame pastate slypi daugelio architektūrinių stilių fragmentai, pradedant gotikiniais rūšiais ir baigiant klasikiniu fasadu.).

Šiandien muziejuje saugoma daugiau kaip 998 tūkst. eksponatų. Rengiamos kasmetinės etninės kultūros tyrinėtojų, istorikų ekspedicijos, vykdomi archeologiniai kasinėjimai. Muziejaus restauravimo centre konservuojama ir restauruojama daugiau kaip pusė visų Lietuvos muziejuose restauruojamų eksponatų. Veikia specializuota biblioteka, archyvas, fotostudija.

Muziejaus darbas organizuojamas specializuotuose lituanistinių rinkinių skyriuose: Archeologijos, Viduramžių ir naujųjų laikų archeologijos, Etninės kultūros, Istorijos, Naujausių laikų istorijos, Ikonografijos ir Numizmatikos.

Svarbi muziejaus darbo sritis populiarinant muziejaus rinkinius, ugdant istorinę savivoką – medžiagos apie kaupiamus rinkinius publikavimas leidinių serijose „Lietuvos

¹³ Lietuvos poistorė: archeologijos ekspozicijos vadovas. Vilnius, 2000. P. 10.

nacionalinio muziejaus biblioteka“, „Lietuvių etninė kultūra“, „Lietuvos fotografijos istorija“, „Iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo“ ir kt. Visos Lietuvos muziejininkai skelbia savo straipsnius metraščiuose „Etnografija“, „Numizmatika“, „Restauravimo metodika“.

Šiandien Lietuvos nacionalinis muziejus – nacionalinė kultūros įstaiga, institucinis ICOM (Tarptautinė muziejų taryba) ir Europos istorijos muziejų Tarybos narys. Muziejus, būdamas viena pagrindinių kultūrinio turizmo sudedamųjų dalių, prisideda prie informacinės visuomenės plėtojimo, patrauklaus šalies įvaizdžio kūrimo, neturėdamas galimybių tinkamai įvertinti muziejuje dirbančius kvalifikuotus specialistus.

Lietuvos kultūros paveldo sistemoje muziejus yra didžiausia kilnojamo paveldo saugykla, sukaupusi per 1 mln. eksponatų, kurioje saugomi pagrindiniai Lietuvos archeologijos, istorijos ir etninės kultūros paveldo rinkiniai. Nacionalinės kultūros sklaida – viena iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės kultūros politikos prioritetinių krypčių. Įstaigos narystė tarptautinėse muziejų organizacijose, ypač Lietuvai tapus ES nare, atveria plačias galimybes bendradarbiavimui ir nacionalinės kultūros sklaidai. Lietuvos Nacionalinis Muziejus turi senas leidybos tradicijas (pirmasis rinkinių katalogas buvo išleistas dar 1858 metais). Didžioji ir pati svarbiausia šiandien muziejaus leidybinio darbo dalis - tai mokslinės ir informacinės medžiagos apie kaupiamus rinkinius publikavimas, parodų katalogų rengimas, mokslinės tyrimo medžiagos spausdinimas tęstiniuose muziejaus leidiniuose „Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka“ bei „Iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo“.

Muziejaus leidžiamuose metraščiuose „Etnografija“, „Numizmatika“ tyrinėjimų medžiagą skelbia ne tik muziejaus darbuotojai, bet ir kitų muziejų specialistai ir tyrinėtojai. Konservavimo ir restauravimo problemoms skirtas tęstinis leidinys „Restauravimo metodika“, kuriame specialistams pateikiama vertingos informacijos apie įvairaus pobūdžio muziejinių eksponatų restauravimo bei konservavimo metodus ir restauratorių patirtį šioje srityje. Be to, muziejus yra nuolatinis knygų mugių dalyvis.

1.3. Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkiniai 1953 -1968; 1990-2007 metais

Muziejai yra ypač reikšmingi valstybei, kurioje veikia – tai to šalies istorijos, kultūros saugotojai, populiarintojai ir reprezentatoriai. Muziejaus terminu apskritai apibrėžiama kultūros – švietimo įstaiga, kaupianti, sauganti, restauruojanti ir konservuojanti įvairių kultūros sričių (meno, mokslo, technikos) vertybes bei rengianti parodas visuomenei su jomis supažindinti¹⁴. Panašų apibrėžimą pateikia ir tarpukario Lietuvos kultūrologas J. Vabalas Gudaitis, ypač akcentuodamas muziejaus švietėjiškumo aspektą; jo manymu, muziejai, atsiradę tik XIX amžiuje, esantys naujausia švietimo įstaiga, greta senų tos rūšies įstaigų, kaip akademijų, universitetų, institutų ir kt. „Mes dažnai klaidingai laikome muziejais, - rašo J. Vabalas Gudaitis, - senovės valdovų įvairių, kai kada brangių, kolekcijų bei retenybių rinkinius. Tokie aristokratiški muziejai nėra dar švietimo įstaigos: jų tikslas dažniausiai būdavo tik didinti savo įsteigėjų garbę ir stebinti „išrinktuosius“ lankytojus savo brangenybėmis. Todėl mes dažnai esame linkę į muziejų žiūrėti, kaip į sandėlį niekam nereikalingų, nors kai kada ir nuostabių daiktų, dažniausiai padengtų dulkėmis, kaip į vietą, kur nėra gyvenimo dvasios, o matomos tik bergždžios pastangos išvengti amžių naikinančios jėgos, kur neišvėdintuose kambariuose atsiduoda pelėšiais ir mirtim“¹⁵. Tuo tarpu galutinis visų muziejų tikslas, šio autoriaus nuomone, - „tarpininkauti tarp žmogaus ir labai sudėtingos gamtos bei gyvenimo tikrybės“¹⁶.

Didelė muziejų reikšmė visuomenei ir valstybei bei muziejinių vertybių unikalumas ir brangumas (tiek tiesiogine, tiek perkeltine prasme) sąlygoja griežtą muziejų veiklos reglamentavimą. Apskritai pagrindinė kiekvieno muziejaus misija, nepaisant išskirtinių savybių, yra kolekcionuoti ir interpretuoti muziejaus objektus, pateikti juos visuomenei ir mokyti ją.

Norėdami įgyvendinti savo misiją, išsikeltus tikslus, muziejai vykdo atitinkamą veiklą, tam tikras funkcijas. Atskirų muziejų funkcijos ir veikla gali skirtis, tačiau yra ir pagrindinės muziejų funkcijos – tai muziejinių objektų įsigijimas, konservavimas, tyrinėjimas, populiarinimas ir eksponavimas – kurias privalo vykdyti visi muziejai, nepriklausomai nuo jų pobūdžio.

Tai yra pagrindinės muziejaus funkcijos, šalia jų kiekvienas muziejus gali vykdyti ir kitas, jo pobūdį ir veiklos kryptį atitinkančias funkcijas. Kiekvienam muziejui, pasak O.Mažeikienės,

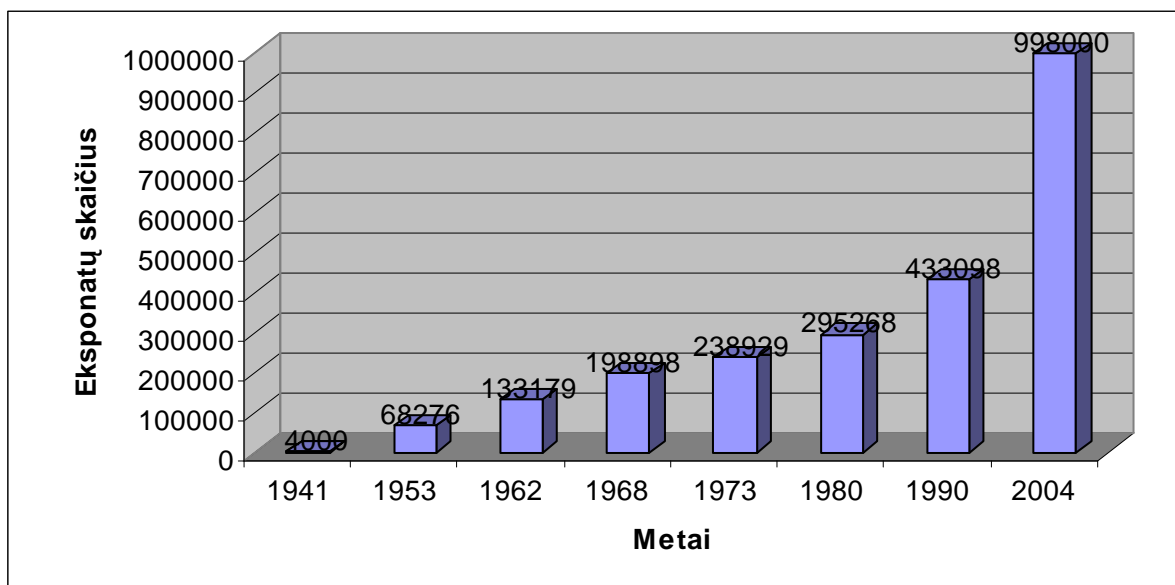
¹⁴ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 2002. P. 715.

¹⁵ Gudaitis Vabalas J. Muziejų sąvoka ir uždaviniai // Kultūra, Nr.3. Kaunas, 1929. P. 121.

¹⁶ Ten pat.

pirmiausia labai svarbi gera eksponatų apskaita, be kurios muziejus būtų tik „daiktų krūva“¹⁷. Remdamiesi sovietinio laikotarpio ir naujais duomenimis¹⁸, palyginkime LNM rinkinius bei jų kaitą.

Pastebėtina, jog nuo 1941-ųjų metų tuometinio Istorijos – etnografijos muziejaus bendras eksponatų skaičius nuolat augo (nuo apie 4000 vienetų 1941-aisiais, kurių apie 90 proc. sudarė etnografiniai, o likusieji istoriniai ir archeologiniai), kol dabartiniame LNM jų kiekis pasiekė beveik 1 mln. (1 pav.).

1 pav. Istorijos – etnografijos muziejaus bendras eksponatų skaičius

1953 m. tuometinio Istorijos – etnografijos muziejaus bendras eksponatų skaičius siekė 54 tūkstančius; iš jų pusę sudarė etnografiniai eksponatai, beveik 15 tūkst. – archeologinių. Mažiausią dalį tarp visų eksponatų sudarė negatyvai (2 pav.).

¹⁷ Mažeikienė O. Kaip atsiranda muziejus // Dienovidis, 1998-06-12, Nr.24. P.15.

¹⁸ Šaltiniai:

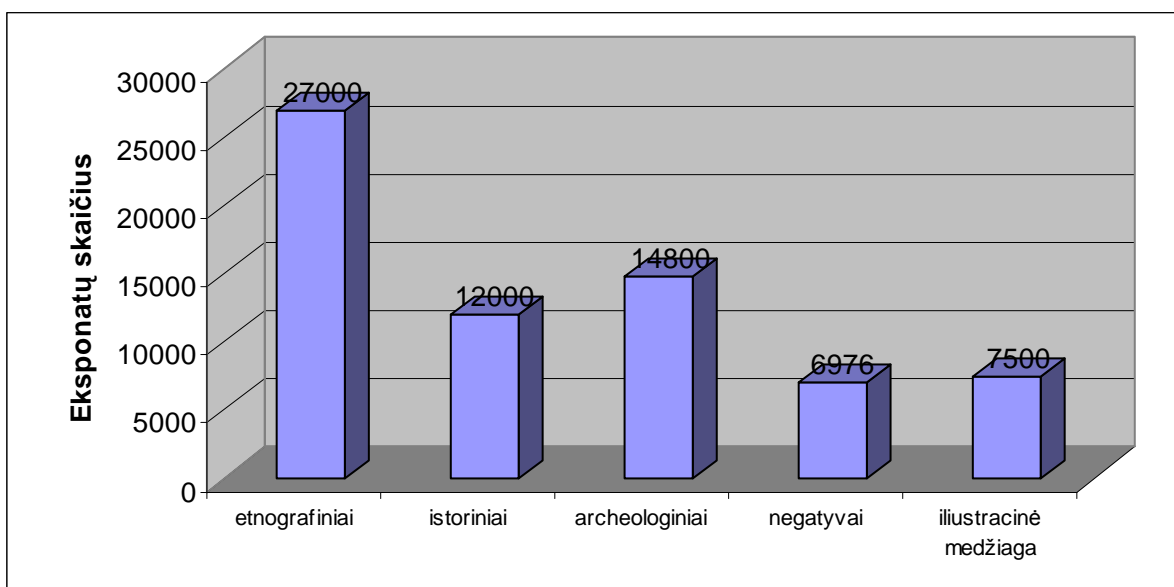
Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F.342, Ap.1, B.109, L.51-53;

Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F.342, Ap.1, B.1194, L.3;

Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F.342, Ap.1, B.1834, L.3;

Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F.342, Ap.1, B.2559, L.3;

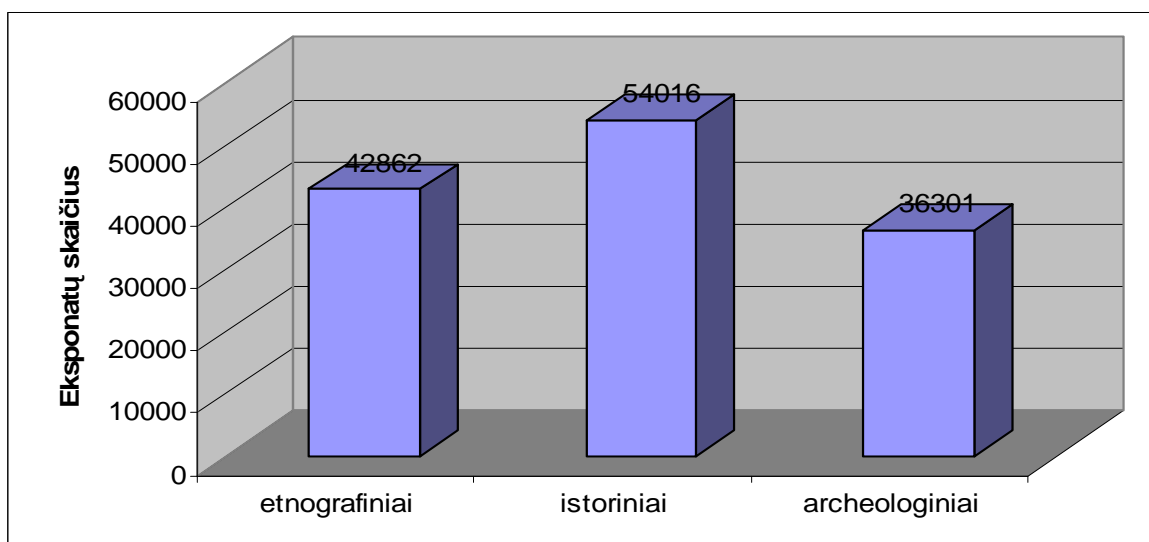
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, F.1, Ap.5, B.2, L.62-65.

2 pav. Istorijos – etnografijos muziejaus bendras ekspонатų skaičius 1953 m.

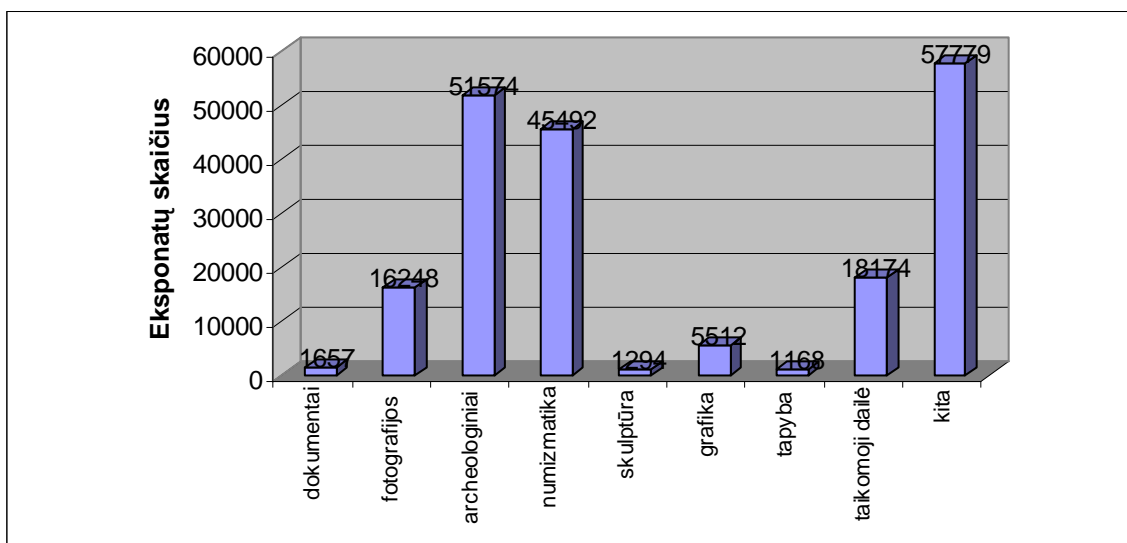
Aptariamoju momentu apie 3 tūkst. ekspонатų nebuvo pilnai inventorizuoti ir įtraukti į apskaitą. Ekspонатų apskaitai buvo vedamas gaunamųjų ekspонатų dienynas ir mokslinės inventorizacijos knygos kiekvienam skyriui.

Esant Mokslų akademijos sistemoje, tuometinio Istorijos – etnografijos muziejaus rinkiniai ženkliai išaugo ir 1962-ųjų metų pabaigoje muziejus jau turėjo 133179 ekspوناتus (3 pav.).

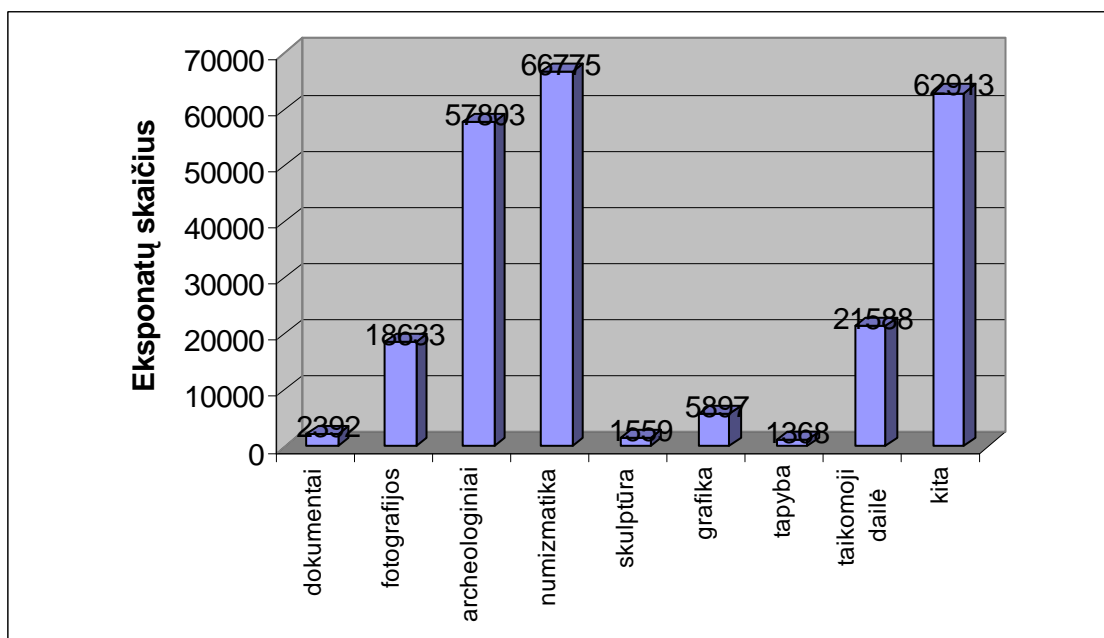
3 pav. Istorijos – etnografijos muziejaus bendras ekspонатų skaičius 1962 m.

Po šešerių metų, 1968-aisiais, bendras muziejaus fondų eksponatų skaičius pasiekė daugiau nei 198 tūkst. (4 pav.).

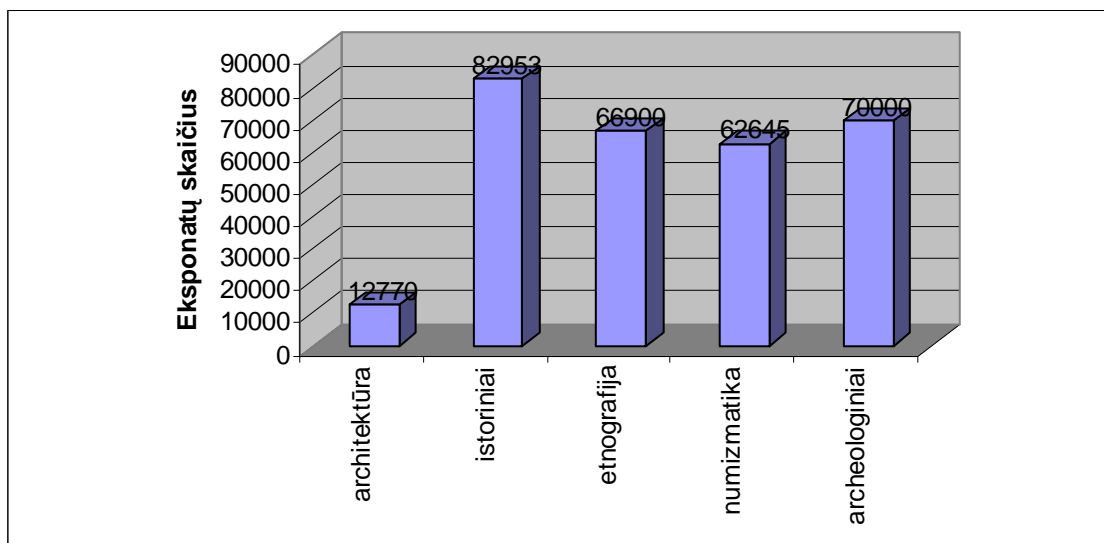
4 pav. Istorijos – etnografijos muziejaus bendras eksponatų skaičius 1968 m.

1973 metais muziejaus fondas jau buvo papildęs iki 238928 eksponatų, iš kurių nemažą dalį sudarė numizmatikos bei archeologiniai eksponatai (5 pav.).

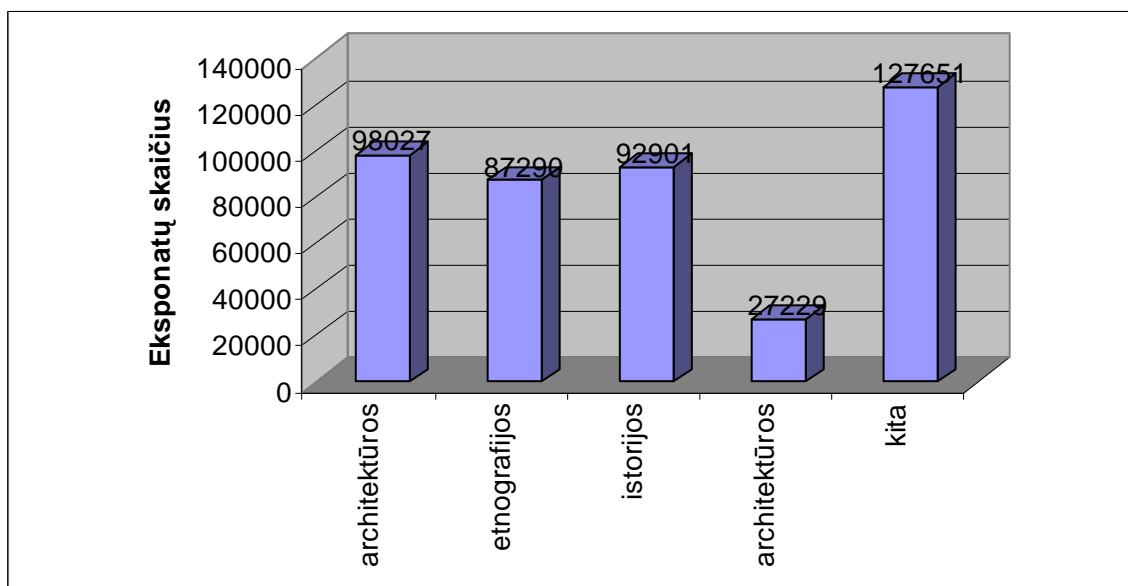
5 pav. Istorijos – etnografijos muziejaus bendras eksponatų skaičius 1973 m.

1980-aisiais muziejaus eksponatų skaičius buvo dar išaugęs ir beveik siekė 300 tūkstančių; istoriniai eksponatai sudarė apie ketvirtį viso fondo (6 pav.).

6 pav. Istorijos – etnografijos muziejaus bendras eksponatų skaičius 1980 m.

Po dešimtmečio, 1990-aisiais, bendras eksponatų skaičius siekė 433098 vienetų (iš kurių 411281 buvo pagrindiniame fonde). Istorijos – etnografijos muziejaus bendras eksponatų skaičius 1990 m. parodytas 7 pav.:

7 pav. Istorijos – etnografijos muziejaus bendras eksponatų skaičius 1990 m.

Eksponatų gausėjimas nenutrūko, ir šiandien LNM fonduose jau esama virš 1 mln. eksponatų. Vieni naujausių ir reikšmingiausių LNM gautų eksponatų, ko gero, yra 2006 m. įsigyta kolekcininko E. Armoškos (Vilnius) 69 XVII–XX a. medalių kolekcija. Tai – viena vertingiausių Lietuvoje privačių kolekcijų, kurią sudaro dvi pagrindinės dalys:

1. Medaliai, atspindintys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Abiejų Tautų Respublikos istoriją, jų sątais su kitų Europos šalių istorija bei kultūra XVI–XVIII a. Tai kūriniai, skirti Lietuvos valdovams pagerbti ir istoriniams įvykiams atminti;

2. Medaliai, iliustruojantys Lietuvos istoriją, jos kultūrinį ir ekonominį gyvenimą XVIII a. pab.–XX a. Tai medaliai, skirti iškilioms asmenybėms atminti, mokslo įstaigų, draugijų ir ūkio parodų medaliai.

Medaliai – vertingas kultūros paveldas, leidžiantis Lietuvos istoriją pamatyti daugelio Europos šalių dailininkų smulkiosios metalo plastikos kūriniuose. Kolekcijoje yra žymių medalininkų ir skulptorių darbų.

Rinkinyje yra 5 auksiniai, 30 sidabrinių, 1 sidabrinis paausuotas, 24 vario lydinio (variniai, bronziniai, žalvariniai), 3 vario lydinio paausuoti, 1 vario lydinio pasidabruotas, 1 vario lydinio nikeliuotas, 1 vario ir cinko lydinio cinkuotas, 2 alaviniai, 1 geležinis medaliai.

Lituanistinių medalių kolekcija kaupta kryptingai, ilgą laiką, įsigyjant medalius iš vietos kolekcininkų ir daugelio užsienio šalių aukcionuose (Šveicarijoje, Vokietijoje, Lenkijoje), tarp jų ir specializuotuose retų monetų ir medalių aukcionuose. Kolekcija yra išskirtinė retų medalininkystės egzempliorių gausumu. Beveik trečdalis jos vertintina retumo laipsniais

Pažymėtina, kad kolekcijoje yra XVI–XVII a. medalių kopijų, pagamintų XIX a. Jos buvo skirtos to meto privačioms Lenkijos ir Lietuvos numizmatikos kolekcijoms papildyti (Bonos Sforcos alavinis 1532 m., Žygimanto Augusto vario lydinio paausuotas 1548 m., Vladislavo Vazos pergalės prie Smolensko 1634 m. vario lydinio, kaldintas 1636 m., Jonušo Radvilos įžengimo į Vilnių 1653 m. vario lydinio medaliai). Daugumos šių medalių originalai yra unikumai arba nepaprastai reti, todėl negausios jų kopijos taip pat yra vertingi ikonografijos ir numizmatikos kolekcionavimo istorijos objektai.

Muziejuje saugomas 7000 medalių rinkinys. Tai vienas turtingiausių medalių rinkinių Lietuvoje. Todėl pažymėtina, kad net 80 proc. įsigytosios kolekcijos medalių muziejaus rinkinyje nebuvo arba buvo tik po vieną. Dalies kolekcijos medalių analogai yra saugomi Lenkijos, Vokietijos muziejuose, Ermitaže, o Lietuvos muziejuose jų yra tik keletas vienetų.

Muziejaus medalių rinkinys yra prieinamas medalininkystės tyrinėtojams ir besidomintiems Lietuvos istorija. Medžiaga nuolat publikuojama metraštyje „Numizmatika“, dalį eksponatų galima išvysti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ekspozicijoje. Be abejo, įvairūs eksponatai renkami ir toliau. Tokiu būdu LNM realizuoja savo tikslą kaupti, saugoti, restauruoti ir aktualizuoti visuomenėje Lietuvos istorijos bei kultūros vertybes

2. MUZIEJINIAI KONTEKSTAI: TENDENCIJOS

2.1. Valstybės ir kultūros istorijos muziejinis konceptas

Paveldo kaupimas, jo išsaugojimas, dokumentavimas bei pristatymas visuomenei, nepaisant naujų, vis įvairėjančių muziejų veiklos formų, tebelyka svarbiausia šios veiklos sritis. Būtent tai ir išskiria muziejų iš kitų kultūros bei švietimo institucijų. Galima teigti, kad rinkiniai yra muziejaus širdis ir siela; ašis, apie kurią sukasi visos kitos muziejinės veiklos formos. Tad jei muziejus gerai tvarko savo rinkinius, tai ir kitos muziejinės veiklos formos tampa efektyvesnės¹⁹. Muziejų misiją ir paskirtį apskritai taikliai apibrėžė William W. Moss, Smithsonian instituto archyvo (angl. Smithsonian Institution Archives) direktorius 1993 metų archyvo metinėje ataskaitoje: „Archyvai, muziejai ir bibliotekos yra institucijos, sukurtos tam, kad išsaugotų materialius dalykus, kurie, kaip mes tikime, turi išliekamąją vertę... Mes žinome, kad niekas, kas yra materialu, nėra amžina... Mes taip pat žinome, kad šiuolaikinis pasaulis yra perpildytas informacijos... Kodėl tokia pasaulyje mums vis dar reikia archyvų, bibliotekų ir muziejų?.. Atsakymas yra „todėl, kad nebūtume suklaidinti arba apgauti klastočių, falsifikatų ir netikrų faktų“... Tai socialiai ir psichologiškai reikalinga, kad užsitikrintume, jog kiti mūsų neapgauš kalbėdami apie praeitį. Jeigu visa istorija yra tik interpretacija, tai geriausia ką mes galime gauti, tai patikimą ir teisingą interpretaciją... mes norime patikimų įrodymų, kurie išliko ir kurie suteikia mums pasitikėjimo gaunama informacija...“²⁰

Kultūros ministerijos 2007–2009 metų strateginiame veiklos plane nurodyta, jog Lietuvos nacionalinio muziejaus misija yra aktualizuoti nacionalinį kultūros paveldą siekiant išsaugoti nacionalinės kultūros tapatumą; ekspozicijomis, parodomis, leidiniais pristatyti visuomenei kaupiamą ir saugomą Lietuvos archeologijos, istorijos ir etninės kultūros paveldą. Lietuvos nacionalinio muziejaus strateginis tikslas yra kaupti, saugoti, tyrinėti, restauruoti, publikuoti ir populiarinti Lietuvos archeologijos, istorijos ir etninės kultūros vertybes; lituanistinių vertybių paieška užsienio šalių saugyklose, jų publikavimas. Efekto kriterijai: nemažėjantis muziejaus lankytojų skaičius – 240 tūkst.; nuolatinis lituanistinių rinkinių papildymas ir išsaugojimas; užsienio saugyklose esančių lituanistinių vertybių įvedimas į Lietuvos kultūros istorijos apyvartą²¹.

¹⁹ Muziejų vadyba. Seminarai, teorija, praktika. Vilnius, 2002. P.46.

²⁰ Kotler N. & Kotler Ph. Museum Strategy and Marketing. San Francisco, California, 1998. P. 29.

²¹ Kultūros ministerijos 2007–2009 metų sutrumpintas strateginis veiklos planas (pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. sausio 24 d. nutarimu Nr. 140) [interaktyvus] žiūrėta 2008-01-22 prieiga per internetą <http://www.lrv.lt/14_vyr_dok/min-planai/2007_strat_plan_ministerijos/Kultura.pdf>

Žvelgiant į valstybės ir kultūros muziejinių konceptą platesniu kontekstu, vargu ar būtų galima nesutikti, kad šiandienos pasaulis esminiais aspektais yra neabejotinai visiškai kitoks negu tas, kuriame žmonės gyveno ankstesniais istorijos tarpsniais. Senosiose civilizacijose dominavo mitologija, viduramžiais – religija, naujaisiais laikais mokslas, o šiandien, kaip taikliai pastebi K. Stoškus, viešpatauja *mass-media*²², todėl XXI amžius visai pagrįstai vadinamas komunikacijos amžiumi. Būtent tokį apibrėžimą lemia spartus įvairių technologijų plėtojimas ir jų tobulinimas – komunikacija internetu, telekomunikacija ir kt.

Visi šie veiksniai turi dvejopą poveikį valstybės istorijos bei kultūros palikimui: viena vertus, tarp informacijos gausos daugelis svarbių dalykų lengvai „praslysta“ pro šiuolaikinio žmogaus akis, bet, antra vertus, komunikacijos amžius teikia ir naujų galimybių informacijos apie svarbius valstybės bei kultūros paminklus sklaidą. Pasak B. Kerbelytės, bet kokia pažanga yra kartu ir praradimas²³. „Jau ne kartą ir ne viename vadovėlyje aiškinta,- rašo L. Klusaitė,- kas yra žmogus be šaknų, be istorijos, o juk tik į ją atsigręžęs, jis gali suvokti, kas esąs iš tikrųjų“²⁴. Gerai visiems žinomas F. Braudelio žmogaus pasaulio interpretacinis modelis – dabartis paaiškina praeitį, o praeitis paaiškina dabartį – neatsitiktinai tapo kiekvienos tautos identifikacijos ženklu. „Ar ne todėl,- svarsto L.Klusaitė, - F. Jamesonas kaip vieną iš šiuolaikinės visuomenės bruožų įvardija ir nostalgijos madą?“²⁵

Tačiau bėda ta, jog dabartis postkomunistinėse valstybėse šiuolaikiniam žmogui gali mažai ką pasiūlyti; ji iškyla kaip susirūpinimą keliantis metas su sunkiai sprendžiamomis politinėmis bei socialinėmis problemomis. Todėl dabartis nebeidentifikuojama kaip esminė kultūros sąrangai apskritai. Gal ir teisingai buvo Leonidas Donskis knygoje „Tarp Karlailio ir Klaipėdos“ viename iš straipsnių teigdamas, kad pamaldus žavėjimasis praeitimi yra postkomunistinių visuomenių bruožas, *hic et nunc* buvimo pasaulyje principą nustumiantis į antrąjį planą. Todėl „aukštoji“ kultūra, kaip grynosios dvasios realybė, iškeliamą virš kasdienio gyvenimo prozos, o į istoriją žvelgiama kaip į mitinę konstrukciją, nieko bendro neturinčią su dabartimi. Tuo tarpu tikrasis istorijos pojūtis, anot L. Donskio, pasireiškia tuomet, kada vienodai jaučiama praeitis, ateitis ir šiandienos kasdienybė²⁶. V. Kukulas, žinomas lietuvių poetas ir eseistas, viename savo straipsnių apie lietuvius rašo, jog kultūros

²² Stoškus K. Mass-media invazija ir šiuolaikinė kultūra // Kultūros barai, 1996, Nr. 7. P. 10.

²³ Lietuvių folkloro chrestomatija (sud. Kerbelytė B., Stundžienė B.). Vilnius, 1999. P. 15.

²⁴ Klusaitė L. Postfolkloras miesto kultūroje // Nemunas, 2004 09 30 Nr. 24 (465) [interaktyvus] žiūrėta 2008-04-15 prieiga per internetą: <[<http://test.svs.lt/?Nemunas; Number\(90\); Article\(1741\)>](http://test.svs.lt/?Nemunas; Number(90); Article(1741))>

²⁵ Ten pat.

²⁶ Ten pat.

požiūriu „bent kol kas mes daug laimime, kad esame geografinė, politinė provincija, ir tai mus mažne per prievartą skatina gintis nuo kultūrinio provincialumo sindromo“²⁷; esą būtent dėl geografinio provincialumo lietuviai nėra tokie imlūs masinei kultūrai, griaunančiai senuosius tautos papročius. Kita vertus, Lietuva šiandien pirmauja informacinių technologijų įsisavinimo plotmėje; šių technologijų nauda jau ima naudotis ir muziejai.

Lietuvos kultūros politikos nuostatose įtvirtintas naujas požiūris į muziejaus instituciją, t.y. šiuolaikinio muziejaus veikla siejama su kultūros, švietimo, informacijos skleidimo funkcijomis. Šalies muziejuose sukauptos kultūros ir meno vertybės įgalina plėsti ir gerinti jų lankytojams teikiamas paslaugas. Muziejai turi derinti vertybių kaupimą ir saugojimą, informacijos visuomenei teikimą ir jos švietimą. Įgyvendinant numatytą uždavinį, būtina:

- sukurti bendrą ir atvirą visuomenei Lietuvos muziejų rinkinių, teikiamų paslaugų duomenų bazę;
- sudaryti muziejuose tinkamas sąlygas kaupti ir saugoti istorijos, kultūros, gamtos ir mokslo paveldo — objektus, plėsti ir gerinti rinkinių restauravimo sąlygas;
- plėsti muziejų savivaldą;
- skatinti muziejų ryšius su švietimu, turizmu;
- parengti ir įgyvendinti muziejų modernizavimo programą²⁸.

Remiantis šiais nustatytais prioritetais šiandien formuojama Lietuvos muziejų politika.

2007 m. kovo 14 d. LR Vyriausybė patvirtino Lietuvos muziejų modernizavimo programą. Ši programa sudarys sąlygas atnaujinti muziejų infrastruktūrą bei aktyvinti jų veiklą. Programa siekiama visuomenės ir jos narių istorinės savimonės ugdymo, kokybiškai atnaujinant muziejų veiklą ir sudarant šioms institucijoms sąlygas tinkamai kaupti, saugoti ir populiarinti istorijos, literatūros, kultūros, meno, gamtos, mokslo ir technikos paveldo objektus, o taip pat visuomenei išplėsti galimybes įvairiapusiam pažinimui bei kūrybiškumui ugdyti. Programos tikslas — sudaryti sąlygas tinkamam kultūros vertybių kaupimui, saugojimui, tvarkymui, eksponavimui ir apsaugai, visuomenės švietimui²⁹. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, programa nustato uždavinius modernizuoti muziejų materialinę bazę, papildyti muziejų rinkinius naujais eksponatais, restauruoti

²⁷ Kukulas V. *Didžiadvasių žodžių eros pabaiga*. Vilnius, 2004. P.192.

²⁸ Lietuvos kultūros politikos nuostatos (2001 gegužės 14 d., Nr.542, Vilnius) [interaktyvus] žiūrėta 2008-04-17 prieiga per internetą: <<http://www.lrkm.lt/EasyAdmin/sys/files/KPN.doc>>

²⁹ Lietuvos muziejų modernizavimo programa 2007 - 2015 m. [interaktyvus] žiūrėta 2008-04-17 prieiga per internetą: <http://www.muziejai.lt/Informacija/muzieju_modernizavimas2007_2015.htm>

muziejines vertybes, moderniomis priemonėmis ir technologijomis aktualizuoti šalies kultūros paveldą ir užtikrinti visuomenei galimybę susipažinti su skaitmenintu kultūros paveldu ir informacija apie jį.

Lietuvos Nacionalinis Muziejus jau žengia šia linkme: neapsiribodamas įprastomis ekspozicijomis, jis rengia ir virtualias parodas iš savo rinkinių, kurias pamatyti gali visi interneto vartotojai. Šiuo metu internete galima pamatyti šias LNM virtualias parodas:

- „Lietuvos heraldika“;
- „Vilniaus fotografija. 1858–1941“;
- „Didžiųjų tremčių pradžia – 1941“;
- „1918 m. vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės akto signatarai“;
- „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika“;
- „Lietuva žemėlapiuose“.

Kaip ir visi muziejai, LNM yra socialinio pobūdžio ir ne pelno siekianti institucija, todėl, kaip nustatyta Tarptautinės muziejų tarybos (ICOM) Muziejų etikos kodekse, „informacijos kaupimas ir skleidimas turi būti atskirtas nuo pajamų duodančios veiklos; ji turi būti finansiškai naudinga, bet neprieštarauti ne pelno įstaigos statusui“³⁰. Nemokamos virtualios parodos patvirtina minėtąją veiklos kryptį.

Apskritai pažymėtina, jog pagrindinė visų muziejų, taigi, ir LNM, funkcija yra įsigyti muziejinius objektus ir išsaugoti juos ateinančioms kartoms, taip pat suprasti ir nujausti vartotojų poreikius, modeliuoti savo produktą atsižvelgiant į šiuos poreikius, bet kartu nepamirštant ir savo misijos.

³⁰ Tarptautinė muziejų taryba. Muziejų etikos kodeksas, Vilnius, 1999. P. 9.

2.2. Muziejiniai kontekstai ir muziejaus sąvokų įvairovė

Muziejinių kontekstų tendencijos nemaža dalimi priklauso ir nuo pačios muziejų sampratos. Muziejų sampratų esama įvairių; čia apibrėžimai išdėstyti chronologine tvarka, nuo anksčiausio iki vėliausio. Pateiktieji apibrėžimai yra bendriausi ir geriausiai atspindintys istorinio muziejaus bruožus.

- 1982 m. Z. Zygmalski: „Viešojo muziejaus statusą apibūdina jo organizacinis institucinis pobūdis ir teisiškai tvarkomas muziejinių vertybių kontinuumas.”³¹
- 1984 m. *Didžiosios Britanijos muziejų asociacija (angl. UK's Museums Association)*: „Muziejus – institucija, kuri kolekcionuoja, aprašo, saugo, eksponuoja, interpretuoja materialius įrodymus ir su jais susijusią informaciją, visa tai darydama visuomenės naudai.”³²
- 1994 m. *Amerikos muziejų asociacija (angl. American Association of Museums)*: „Viešasis muziejus – valstybinė ar privati, pelno nesiekianti institucija, įsteigta edukaciniais ir estetiniais tikslais, jos profesionalus personalas valdo muziejinius objektus bei eksponuoja juos visuomenei.”³³
- 1999 m. F. Waidacher: „Modernus viešasis muziejus – institucionalizuota forma, kur reiškiasi muziejinis fenomenas.”³⁴
- 2001 m. *Tarptautinė muziejų taryba (angl. International Council of Museums)*: „Muziejus yra nesiekianti pelno, vieša, nuolat tarnaujanti visuomenei bei jos tobulėjimui institucija, įsigyjanti, konservuojanti, tyrinėjanti, populiarinanti ir eksponuojanti mokslo, studijų ir laisvalaikio tikslais žmonijos ir ją supančios aplinkos materialinius liudijimus.”³⁵

³¹ Zygmalski Z. *Muzea na swiece*. Warszawa, 1982. S. 131.

³² McLean. F. *Marketing the Museum*. London-New York, 2005. P. 9.

³³ What is Museum? American Association of Museums [interaktyvus] žiūrėta 2008-04-30 prieiga per internetą: <<http://www.aam-us.org/aboutmuseums/whatis.cfm>>

³⁴ Waidacher F. *Handbuch der Allgemeinen Museologie*. Wie-Koln-Weimar-Bohlau, 1999. P. 273.

³⁵ Tarptautinė muziejų taryba. *Statutas*, Vilnius, 1999. P.3.

- 2003 m. Lietuvos Respublikos Muziejų įstatymas: „Muziejus – juridinis asmuo, veikiantis kaip biudžetinė viešoji įstaiga ar kitos teisinės formos juridinis asmuo, įsteigtas įstatymų nustatyta tvarka, kurio svarbiausia veikla yra kaupti, saugoti, restauruoti, tirti, eksponuoti bei populiarinti materialines ir dvasines kultūros vertybes bei gamtos objektus.“³⁶

Apibendrinus visas savybes, kuriomis viešasis muziejus yra apibūdinamas šiuose apibrėžimuose, būtų galima išskirti pagrindinius, būdingiausius viešojo muziejaus bruožus:

- 1) institucionalizuota forma,
- 2) pelno nesiekiamumas,
- 3) viešumas,
- 4) tarnavimas visuomenei,
- 5) žmonijos ir ją supančios aplinkos liudijimų valdymas.

Institucionalizuota forma. Vienas iš pagrindinių bruožų yra tai, kad viešasis muziejus visada yra tam tikra institucionalizuota forma, kurios įsteigimą, veiklą, likvidavimą reglamentuoja tam tikri teisiniai aktai.

Pelno nesiekiamumas. Viešasis muziejus yra ne pelno siekianti organizacija. Ji egzistuoja dėl visuomenės gerovės, o ne dėl pasipelnymo iš jos.

Pagal Tarptautinės muziejų tarybos (ICOM) Muziejų etikos kodeksą: „Ne pelno siekianti organizacija – pavienis ar korporacijos sudėtyje esantis juridinis subjektas, kurio pajamos (bet kokio pobūdžio pelnas) naudojamos vien tik subjekto reikmėms tenkinti ir veiklai vykdyti. Kitas galimas pavadinimas – pelno nesiekianti organizacija.“³⁷

Viešumas. Šis bruožas nurodo, kad muziejus yra atviras, visiems prieinamas. „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ pateikia tokį žodžio „viešas“ apibrėžimą: „Viešas – 1) visiems skirtas, visuomenės naudojamas; 2) atviras, neslaptas.“³⁸

Tarnavimas visuomenei. Muziejus yra visuomenei tarnaujanti institucija. Jos tikslas yra visuomenės poreikių (kultūrinių, estetinių, rekreacinių, edukacinių) tenkinimas.

³⁶ Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas [interaktyvus] žiūrėta 2008-04-15 prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=213586&p_query=>

³⁷ Tarptautinė muziejų taryba. Muziejų etikos kodeksas, Vilnius, 1999, P. 25.

³⁸ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Vilnius, 2000, p. 931.

Nors kaip Fiona McLean savo knygoje „Marketing the Museum” teigia: „Muziejai originaliai nebuvo kuriami visuomenei. Nors šiandien vietoj to, kad muziejai egzistuotų dėl kolekcijų saugojimo ir studijavimo...muziejai...vis labiau egzistuoja dėl tikslo tarnauti visuomenei.”³⁹

Žmonijos ir ją supančios aplinkos valdymas. Šis bruožas nurodo, kokią veiklą turi vykdyti organizacija, kad galėtų vadintis viešuoju muziejumi. Terminas „valdymas” apima žmonijos ir ją supančios aplinkos liudijimų išigijimą, kaupimą, saugojimą, tyrinėjimą, populiarinimą ir eksponavimą.

Šiame poskyryje dar reikėtų pabrėžti, kad viešieji muziejai nors ir turi aukščiau apibrėžtus bendrus bruožus, tačiau kiekvienas iš jų yra savitas ir kuo nors išsiskiria iš kitų.

Pagrindiniai bruožai pagal kuriuos muziejai klasifikuojami yra:

- muziejaus tematika,
- muziejaus priklausomybė.

Muziejų klasifikacija pagal tematiką. Muziejų įvairovė, atsižvelgiant į jų tematiką, yra labai didelė. Čia pateikiamos tik keturios pačios bendriausios ir plačiausios temos pagal kurias muziejai yra klasifikuojami:

- 1) menas,
- 2) mokslas,
- 3) istorija,
- 4) gamta.

Tačiau ši klasifikacija yra labai plati, šios temos gali būti skirstomos ir skaidomos į atskiras, siauresnes sritis bei šakas. Kitame šio darbo skyrelyje aptariama konkrečiai LNM ekspozicijų kaita sovietmečiu ir šiandien.

³⁹ McLean. F. Marketing the Museum. London-New York, 2005. P.23.

2.3. Ekspozicijų kaita sovietmečiu ir šiandien

Kad ekspozicijų kaita muziejuje priklauso nuo esamos socialinės – politinės situacijos, abejonių nekyla. Apskritai visuomenėje įvairiais istoriniais tarpsniais neretai linkstama skirtingai vertinti tuos pačius dalykus; tą puikiai iliustruoja karaliaus Mindaugo vertinimo kaitos pavyzdys: šiandien visuotinai pripažįstama karaliaus Mindaugo svarba Lietuvos istorijai, nors, pasak M.Blyno, dar tarpukarinėje Lietuvoje „karalius Mindaugas buvo užmirštas, neįvertintas, nors jis buvo tas, kuris, sujungęs (kad ir jėga) lietuvių gentis, padėjo pagrindą lietuvių tautos išlikimui ir Lietuvos valstybės susidarymui“⁴⁰. Tiesą sakant, net iki tautinio sąjūdžio įsisiūbavimo XIX a. pabaigoje lietuvių savivokoje Mindaugui ypatingo dėmesio nebuvo skiriama. Lietuvos valstybė nebeegzistavo, dažnas Europos intelektualas jos nebepastebėdavo jau nuo unijos su Lenkijos Karalyste Liubline 1569 m. Lietuvių bajorija apie savo valstybės įkūrėją jei žinojo, – žinojo tik tiek, kiek apie jį rašė rusų metraščiai ar vokiškos Livonijos bei Prūsijos kronikos⁴¹. Tik 1988-aisiais, prasidėjus naujam tautiniam atgimimui, vėl išaugus susidomėjimui Lietuvos praeitimi, Lietuvos valstybės pradžia buvo besąlygiškai susieta su Mindaugo veikla, o Mindaugo karūnavimas imtas sieti su Lietuvos valstybės įkūrimu⁴². Negana to, A. Bumblauskas rašo: „Galbūt kai kas abejoja dėl Mindaugo vaidmens Lietuvos istorijoje, bet neturėtų kilti abejonių dėl to, kad Mindaugas įėjo į Europos istoriją“⁴³. Istorinė atmintis ir jos išsaugojimas buvo svarbiausias muziejų kūrimo (si) motyvas ir priežastis; vis dėlto istorinės atminties puoselėjimui bėgant dešimtmečiams ir šimtmečiams politinės bei visuomeninės aplinkybės ne visuomet buvo palankios.

Štai sovietinės okupacijos periodu, kurią sovietmečio istorikai skambiai vadino tautinės kultūros išsivystymo laikmečiu⁴⁴, istorinės atminties samprata buvo „pakeista“ pseudo atmintimi apie Tarybų Sąjungos pasiekimus visose gyvenimo srityse. Sovietmečiu partiniai ir sovietinės valdžios organai skatino muziejus rodyti gyvenimo realijomis neparemtus socializmo kūrimo pasiekimus, sutelkti dėmesį į tarybinio laikotarpio skyrių kūrimą, revoliucinio judėjimo, sparčių kolektyvizacijos tempų įgyvendinimo propagandą. Į pirmą vietą buvo keliama samprata, jog muziejus yra ideologinė įstaiga, užmirštant svarbias jo funkcijas: istorijos ir kultūros vertybių kaupimą, tyrimą, išsaugojimą, pažangiausių praeities kultūros tradicijų perdavimą naujoms kartoms.

⁴⁰ Blynas M. Lietuvos Vytis: istorinių – kultūrinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 1993. P.46.

⁴¹ Mindaugo knyga: istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių. Vilnius, 2005. P.13.

⁴² Baranauskas T. Lietuvos valstybės ištakos. Vilnius, 2000. P.92-93.

⁴³ Bumblauskas A. Senosios Lietuvos istorija: 1909-1795. Vilnius, 2005. P.42.

⁴⁴ TSRS istorija: trumpasis kursas. Kaunas, 1950. P.172.

Be to, kaip taikliai pastebi R.Samavičius, muziejų veiklai atsiliepė ir pokario metais vyravusi baimės, įtarumo, „liaudies priešų“ paieškų atmosfera⁴⁵.

Sovietmečiu muziejams buvo primestos kai kurios nebūdingos darbo formos; daugelis kraštotyros muziejų suvienodėjo, dubliavo vienas kitą. Vadinamuosiuose tarybinio laikotarpio muziejų skyriuose pradėjo išsigalėti ne gyvenimo būdo raiškos, o liaudies ūkio pasiekimų parodoms būdinga struktūra ir eksponavimo principai; vyravo ne mokslinės, o daugiau politinio – ideologinio pobūdžio parodomosios parodos.

Tiesa, būtų netikslinga teigti, jog lietuviai nekovojo už savo kultūros išsaugojimą sovietmečiu: Vytautas Rubavičius teigia, kad ta kultūra buvo glaudžiai siejama su valstybingumu, kuris lietuvių sąmonėje buvo šventas dalykas. Šitai nėra keista, turint omenyje visiškai naują mūsų moderniosios tautos iškilimo ir moderniosios valstybės kūrimo istoriją, persmelktą mitinės „Didžiosios valstybės“ šviesos, ir tragišką okupacijų patyrimą.

Išsiugdė valstybingumo bei šventumo ženklų išskaitymo kompetencija – žmonės nepaprastai jautriai reaguodavo į tokių ženklų bei simbolių „pėdsakus“. Šitai paaiškina nepaprastą Just. Marcinkevičiaus dramų „Mindaugas“, „Mažvydas“, „Katedra“ poveikį – jos aktualizavo valstybės kūrimo ir sykiu tautinės dvasios atgaivinimo „archetipus“, žemiškąjį gyvenimą susiejant su savos valstybės kūrimu, o tą kūrimą per raštą ir Katedrą – su šventumo sfera. Taip įtvirtinama aiški pasaulio tvarka ir vertybinė hierarchija, nustatoma žemiškųjų ir dvasiškiųjų reikalų subordinacija⁴⁶.

Anos kultūros žmogus nesąmoningai darė prielaidą, jog visavertis gyvenimas, visuminė tautinio tapatumo bei nacionalinės kultūros raiška galima tik nepriklausomybės sąlygomis – kuriant nacionalinę valstybę. Tai skatino ieškoti kelių, kaip tą nepriklausomybę atgauti. Kultūra nebuvo tiesioginis kovos būdas, tačiau kultūros vaidmuo nepaprastai reikšmingas tautinei gyvybei palaikyti, nes per ją atsiskleidžia tautos pasaulėjauta ir charakteris. Sovietmečiu lietuvišką kultūrą itin puoselėjo išėiviai inteligentai, ypač meno žmonės. Beje, daugelis išėivių inteligentų savo kalbose bei straipsniuose ir patys pabrėžė, kad tik išėivijoje kuriamas menas ateityje atstovaus šio laikotarpio lietuvių kultūrai⁴⁷.

⁴⁵ Samavičius R. Pagrindinės Tarybų Lietuvos muziejų raidos tendencijos (1940-1951 m.). Vilnius, 1989. P. 26.

⁴⁶ Rubavičius V. Autentiška kūryba „vakuume“ sąlygomis [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 25] prieiga per internetą: <www.osf.lt/lt/nutik/Rubavicius2.htm>

⁴⁷ Kuizininė D. Rezistencijos tema Alg. Landsbergio, V. Alanto ir V. Ramono kūryboje [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 25 prieiga per internetą: <www.genocid.lt/Leidyba/7/dalia7.htm>

Tad būtina akcentuoti, jog sovietmečiu išigalėję administraciniai – komandiniai valdymo metodai, demokratijos ir viešumo stoka stabdė muziejininkystės vystymąsi, nukreipė muziejus į kiekybinių rodiklių vaikymąsi, ekspozicijų supanašėjimą, masinio darbo ideologizavimą. Negana to, savo veiklą nutraukė buvę tautinių mažumų – lenkų, baltarusių, žydų, karaimų – muziejai, o jų eksponatai pateko į kitų Lietuvos muziejų fondus⁴⁸.

Įvairių ideologinių įstaigų priežiūra, pseudoistoriniai, konjunktūriniai istorikų darbai, slepiami stalinizmo nusikaltimai, perdėta išivaizduojamo socializmo laimėjimų propaganda neleido muziejams savo ekspozicijose parodyti objektyvios krašto ir bendrai Lietuvos istorijos, kultūros, meno, gyvenimo būdo raidos. Žinoma, neigiamai atsiliepė ir klaidingas Lietuvos istorinio ir kultūrinio palikimo vertinimas; visa tai, be abejo, turėjo įtakos formuojant iškreiptą tautos istorinės raidos suvokimą. Pirmaisiais sovietinės okupacijos metais, kai 1941 m. Lietuvoje buvo įkurta Mokslų akademija, pradėtas organizuoti istorijos muziejus. Jo fondai buvo komplektuojami iš likviduotų Senienų muziejaus rinkinių. Muziejus su archeologijos, etnografijos, numizmatikos, istorijos eksponatais priklausė Mokslų akademijos Istorijos institutui. Tuo metu muziejui vadovavo V. Tumėnas. Bandyta sutvarkyti numizmatikos rinkinius, planuota įkurti muziejų Gedimino pilies bokšte, ruošti miesto gidus. Šiuo laikotarpiu muziejus ne kartą apiplėštas, daužyti langai, iškraustytas iš patalpų, atleisti darbuotojai. Mokslo akademijos pirmininkas akademikas V. Jurguris 1943 m. sausio mėnesį rašė generaliniam tarėjui, kad sumažinus etatus Istorijos muziejus liko be tarnautojų ir priežiūros⁴⁹.

Karo metais muziejus patyrė didelių nuostolių. Nukentėjo numizmatikos, etnografijos, bažnytinio meno vertybės, prarasta 50 procentų dailės ir archeologijos rinkinių. Po karo muziejaus veikla vėl atnaujinta. Jis atkurtas iš Mokslo akademijos rinkinių, išlikusių Lietuvos istorijos institute kartu su 8564 eksponatais, iš kurių 3679 numizmatikos. Muziejaus fondai augo, perimant kultūros vertybes iš likviduojamų muziejų ar kitų įstaigų.

Per visą savo veiklos laikotarpį muziejus sunkiai vertėsi, ypač trūko patalpų, nesugebėta įrengti nuolatinės ekspozicijos, todėl ir visuomenei liko neprieinamas. Dirbo jame mažai darbuotojų. Po karo muziejui vadovavo J. Petrusis, kiek laiko bendradarbis buvo A. Tautavičius. 1947 m. buvo planuota muziejaus fondo pagrindu Vilniuje įkurti Lietuvos istorijos centrinį muziejų su trimis skyriais: Lietuvos istorijos, Lietuvos etnografijos ir Lietuvos archeologijos, bet, deja, stalinizmo metais tai padaryti buvo neįmanoma. 1948 m. Vilniuje įkūrus Istorijos – revoliucinį

⁴⁸ Samavičius R. Pagrindinės Tarybų Lietuvos muziejų raidos tendencijos (1940-1951 m.). Vilnius, 1989. P.27.

⁴⁹ Samavičius R. Istorijos muziejus // Diena, 1996 04 12. P.5.

muziejų, ir šis, ir Mokslo akademija ėmė dubliuoti vienas kitą. Veikęs apie 10 m. 1952 m. Istorijos muziejus buvo sujungtas su Etnografijos muziejumi. Abiejų muziejų fondas tuomet siekė 73000 eksponatų. Oficialiai nuo tada jis buvo pavadintas LTSR istorijos etnografijos muziejumi⁵⁰.

1972 m. buvo įkurtas Tarybinio laikotarpio visuomenės istorijos skyrius. Tuometinė LTSR istorijos ir etnografijos muziejaus direktorė Agota Jankevičienė viename savo straipsnių anuomet rašė: „Apie socializmo pagrindų kūrimą ir socializmo pergalę Lietuvoje pasakoja originali medžiaga, kaip žemės paskyrimo pažymėjimai, į kolūkius stojančių valstiečių pareiškimai, banditų grasinimo laišakai naujakuriams ir tarybiniais aktyvistams. To laiko nuotraukos ir dokumentai kalba apie brolišką tautų pagalbą, kultūrinius ryšius. Čia ir pirmieji eteriniai radijo imtuvai, muzikos instrumentai. Gausi yra vaizduojamosios ir taikomosios dekoratyvinės dailės kolekcija. Tarybinės visuomenės istorijos skyrius nuolat papildė savo fondą nūdienės tematikos eksponatais, atspindinčiais svarbiausius gyvenimo įvykius. Visi muziejaus eksponatai pirmiausia buvo panaudoti kuriant vientisą ekspoziciją, nušviečiančią ilgą lietuvių tautos vystymosi kelią nuo seniausių laikų iki šių dienų. Ekspozicijos medžiaga – tautos materialinės ir dvasinės kultūros lobiai – padeda auklėti plačiąją visuomenę tarybinio patriotizmo ir proletarinio internacionalizmo dvasia, ugdyti tarybinio piliečio visuomeninį aktyvumą, puoselėti jo dorovines savybes. Be to, muziejuje sukaupta medžiaga plačiai panaudota ir mokslo darbuose, nušviečiant mūsų krašto istoriją, parodant lietuvių liaudies kovą už socializmo pergalę“⁵¹.

Tačiau viename interviu 1980 –aisiais metais Agota Jankevičienė skundėsi, jog „deja, dar neturime muziejų lankymo tradicijų. Patys einame į mokyklas ir siūlome sudaryti sutartis, kad lankymas būtų sistemingas ir sąmoningas. Juk, pavyzdžiui, istorijos pamokų medžiaga geriausiai įtvirtinama čia, tarp istorinių daiktų. Bet mums nelabai sekasi. Mokyklos abejingos, tik su technikumais pavyko rasti bendrą kalbą. Kad studentai mūsų nelanko, raštais informavome net Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministeriją“⁵².

Apskritai reikia pasakyti, jog totalitarinis sovietų režimas siekė visiškai pakeisti žmogaus sąmonę ir kurti naują, „socialistinę“ kultūrą. Pusšimtį metų Lietuva taip pat buvo prievarta izoliuota nuo Vakarų kultūros, daugelis Europos ir pasaulio kultūros reiškinių ir tendencijų tarsi liko nuošalyje. Tiesa, tai, kaip pastebi A.Samalavičius, anaipol nereiškia, kad lietuvių kultūra išvengė įtakų ir sąveikų, tačiau dėl istorinių aplinkybių jos neretai buvo ribotos, dažnai pavėluotos,

⁵⁰ Samavičius R. Istorijos muziejus // Diena, 1996 04 12. P.5.

⁵¹ Jankevičienė A. Seniausias, didžiausias // Mokslas ir gyvenimas, 1985, Nr.1. P.33.

⁵² Škiudaitė A. Seniai prieš mus ratu žvaigždynai skriejo... // Literatūra ir menas, 1980 12 27. P.33.

o kartais ir ganėtinai paviršutiniškos, pritaikytos prie anuometinio režimo primestų vertinimo normų ir dogmų⁵³.

Lietuvoje penktojo dešimtmečio pabaigoje vykdytos ideologinės kampanijos pagrindiniu akcentu tapo kultūrinio ir istorinio palikimo vertinimas. 1949 m. vykusiame LKP suvažiavime A.Sniečkus ir V.Niunka savo kalbose griežtai kritikavo netinkamą kai kurių klasikų leidimą, kai įvade aiškiai neįvertinta jų kūryba laikantis marksistinių pozicijų. Po šio suvažiavimo buvo sustabdytas A.Baranausko „Anykščių šilelio“, K.Donelaičio raštų spausdinimas, sunaikintas naujas V.Mykolaičio – Putino „Altorių šešėly“ leidimas⁵⁴. Kultūrinio palikimo pervertinimas buvo glaudžiai susijęs su sovietų valdžios pastangomis formuoti naują istorinę atmintį.

Pažymėtina, jog sovietmečiu muziejai buvo traktuojami kaip komunistinių idėjų, auklėjimo „socialistine Tėvynės dvasia“ priemonė, sovietinio patriotizmo ugdytojai, savo darbą grindžiantys marksizmo – leninizmo teorijomis, supažindinant „sovietinius žmones su mokslo pasiekimais, sovietinės ir užsienio kultūros lobiais“⁵⁵. Taip sovietizacija visiškai pakeitė ir muziejus, suteikdama jiems revoliucinį, ateistinį pobūdį – tai visiškai dėsninga, turint omenyje mūsų minėtą istorijos perrašymo siekį, gyvenimo būdai bei jo ekspozicijoms muziejuose suteikiant ateistinį, sovietinį stilių. Įkuriama daugybė sovietinę ideologiją reprezentuojančių muziejų – Lietuvos TSR revoliucijos muziejus, Lietuvos TSR ateizmo muziejus, Lietuvos KP I suvažiavimo namas – muziejus, F.Dzeržinskio namas – muziejus ir daugybė kitų. Lietuvos TSR revoliucijos muziejus anuometiniame ekskursijų leidinyje pristatomas kaip saugantis medžiagą apie revoliucinį judėjimą Lietuvoje nuo XIX amžiaus vidurio iki „socializmo pergalės“. „Muziejaus salėse pamatysite, - rašo minėto ekskursijų vadovo autoriai, - kaip plito marksizmo idėjos Lietuvoje, gausūs eksponatai pasakoja apie 1905 metų revoliucijos įvykius, kovą už Tarybų valdžią 1917-1919 m., Lietuvos komunistų partijos veikėjus V.Mickevičių-Kapsuką, Z.Angarietį ir kt. Muziejuje daug vietos skiriama Tarybų valdžios atkūrimui Lietuvoje 1940-1941 m. pavaizduoti. Gausu medžiagos apie hitlerinių okupantų žvėriškumus, didvyrišką tarybinės liaudies kovą Didžiajame Tėvynės kare, partizaninį judėjimą Lietuvoje, Tarybinės armijos Lietuviškojo junginio kovų kelią“⁵⁶.

Jau nuo pat pirmųjų sovietinės okupacijos dienų prasidėjo viso Lietuvos kultūrinio gyvenimo pertvarkymas pagal sovietinius standartus. Kadangi sovietai kultūrinę veiklą tapatino su

⁵³ Samalavičius A. XX amžiaus vizionieriai. Vilnius, 1997. P.7.

⁵⁴ Lietuvos kultūra sovietinės ideologijos nelaisvėje 1940 – 1990: dokumentų rinkinys (Sud. Bagušauskas J.R., Streikus A.). Vilnius, 2005. P.12.

⁵⁵ Основы советского музееведение. Москва, 1955. P.3.

⁵⁶ Ekskursijos į Lietuvos TSR muziejus. Vilnius, 1976. P.4.

ideologine politine introindikacija, tai kontroliuoti kultūrinį gyvenimą buvo pavesta Švietimo liaudies komisariatui. Jo struktūroje buvo ir Politinio švietimo bei Meno reikalų valdybos, kurios atitinkamai rūpinosi masine propaganda ir meno kontrole. Iš menininkų imta reikalauti šlovinti savo kūriniais okupacinį režimą ir jo atneštą santvarką. Daugiausia tai darė jau seniai prokomunistinėmis pažiūromis garsėjantys asmenys, kurių įtaka buvo menka, tuo tarpu režimui reikėjo, kad jį paremtų ir anksčiau jam simpatijų nereiškę, tačiau didelį autoritetą turintys rašytojai. Dar 1940 metais „Tiesoje“ buvo išspausdintas Petro Cvirkos, Jono Šimkaus, Kosto Korsako ir Liudo Giros pasirašytas pareiškimas, kuriame pasisakoma prieš neigiamą geriausių praeities rašytojų vertinimą. Viešuose pareiškimuose įvairių pažiūrų menininkai buvo raginami ištraukti į naujos visuomenės kūrimą. Tačiau šie raginimai didesnio atsako nesulaukė. Iš žymesnių ne kairės orientacijos rašytojų po keletą konjunktūrinių kūrinių paskelbė tik Vincas Mykolaitis-Putinas, Antanas Miškinis, Antanas Vienuolis. Todėl jau 1941 m. balandžio 1 dieną Kaune vykusiame visuotiniame rašytojų susirinkime pasigirdo priekaištų rašytojams, kurie savo nenorą rašyti dangsto neva sunkia psichologine būseną⁵⁷. Trūkstant sovietų režimui priimtinių originalių lietuvių autorių kūrinių, šią spragą užpildė į lietuvių kalbą sparčiai verčiami ir leidžiami sovietų klasikų – Maksimo Gorkio, Michailo Šolochovo ir kiti romanai.

Tuometinėje LTSR muziejų, kultūros paminklų apsaugos teisinė padėtis buvo nustatyta, priėmus „Kultūros paminklų apsaugos įstatymą“ (1940 m. liepos 25 d.), Švietimo liaudies komisaro „Kultūros paminklams apsaugoti įsakymą“ (1940 m. spalio 5 d.), Švietimo liaudies komisaro „Taisyklės kultūros paminklų apsaugai vykdyti“ (1940 m. spalio 30 d.), Švietimo liaudies komisaro „Kultūros paminklams registruoti įsakymą“ (1940 m. spalio 30 d.)⁵⁸.

Taip pat svarbus kultūros paminklų apsaugos įstatymas, priimtas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1967 m. balandžio 15 d.⁵⁹ Šiame įstatyme teigiama, jog visi Lietuvos TSR teritorijoje esantys kultūros paminklai, kurie yra valstybės, kooperatinių, visuomeninių organizacijų nuosavybė arba asmeninė piliečių nuosavybė ir turi mokslinę, istorinę ar kultūrinę vertę, yra

⁵⁷ Lietuvos kultūra sovietinės ideologijos nelaisvėje 1940 – 1990: dokumentų rinkinys (Sud. Bagušauskas J.R., Streikus A.). Vilnius, 2005. P.12.

⁵⁸ Lietuvos TSR Kultūros paminklų apsauga: įstatymas ir įsakymai. Vilnius, 1940. P.3.

⁵⁹ Lietuvos TSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymas (priimtas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1967 m. balandžio 15 d.) [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 15 prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=883&p_d=8576>

valstybės apskaitoje ir jos saugomi, o kultūros paminklų saugojimas ir globojimas esanti visuomeninių organizacijų, kolektyvų ir piliečių garbinga pareiga⁶⁰.

Minėtasis įstatymas kultūros paminklais laikė archeologinius paminklus, senovės sodybvietes, gyvenamąsias bei gynybines vietas ir jų įrenginių liekanas: piliakalnius, senovės gamybos, kulto ir laidojimo vietas ir jų įrenginių liekanas; taip pat kultūros paminklais laikyti architektūros paminklai atitinkamam laikotarpiui, istoriniam etapui ar stiliui būdingi gynybiniai įrenginiai, visuomeniniai, gyvenamieji, pramoniniai, prekybiniai ir kulto pastatai, jų kompleksai bei jų liekanos, liaudies buities ir ūkio pastatai, gyvenvietės ir kapinės, dailės paminklai – vaizduojamosios, monumentaliosios, taikomosios – dekoratyvinės ir liaudies dailės kūriniai ir jų fragmentai, istorijos paminklai daiktai, reti spaudiniai, statiniai, vietos, susijusios su istoriniais įvykiais, revoliuciniu judėjimu, pilietiniu ir Didžiuoju tėvynės karais, socialistine statyba, įžymių valstybinių ir politinių veikėjų, liaudies didvyrių, garsių mokslo, literatūros, meno ir technikos darbuotojų gyvenimu bei veikla, ir šių asmenų kapai; karybos, ūkio ir buities istorijos paminklai⁶¹.

Pažymėtina, jog vadinamieji istoriniai muziejai buvo pasitelkti ir kovai su religija – sovietinio žmogaus gyvenimo būdas privalėjo neturėti nieko bendra su religija; šviečiamąjį vaidmenį kovoje „su religiniais prietarais“ turėjo atlikti ir Vilniuje įkurtas Lietuvos TSR ateizmo muziejus. Šis muziejus savo ekspozicijoje, kaip rašoma mūsų jau cituotame anuometiniame ekskursijų leidinyje, „aiškina religijos kilmę, parodo religinių pažiūrų raidą įvairiais istoriniais laikotarpiais. Čia saugoma gausi medžiaga apie ateistinės minties raidą, nuolatinę kovą tarp mokslo ir religijos, šiurpų inkvizicijos laikotarpį, parodo reakcinę įvairių religijų dvasininkų veiklą, bažnytininkų kovą prieš Tarybų valdžią. Nemaža vietos skiriama kovai su religiniais prietarais socialistinėje visuomenėje nušviesti“⁶².

Sovietmečiu (ypač aštuntame – devintame praėjusio amžiaus dešimtmečiuose) prioritetine muziejų veiklos sritimi tapo gyventojų pasaulėžiūros formavimas, susijęs ne tiek su kultūrinių poreikių tenkinimu, kiek su propagandiniais ideologinio – politinio „auklėjimo“ tikslais. Taigi prioritetiniu muziejų veiklos tikslu tapo ne istorijos liudijimas, o kova su religija, istorijos „perrašinėjimas“, sovietinės ideologijos propaganda (tiesa, apibrėžiant istorinio muziejaus sąvoką buvo akcentuojama, jog istoriniai muziejai yra visi muziejai, susieti istorijos mokslo: plataus

⁶⁰ Lietuvos TSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymas (priimtas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1967 m. balandžio 15 d.) [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 15 prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=883&p_d=8576>

⁶¹ Ten pat.

⁶² Ekskursijos į Lietuvos TSR muziejus. Vilnius, 1976. P. 4.

istorinio profilio, archeologiniai, etnografiniai, numizmatiniai, istoriniai – revoliuciniai, istoriniai – ekonominiai, istoriniai – švietimo ir mokslo, specialūs istoriniai, pvz., sporto istorijos ir pan.⁶³). Tokia situacija pakito tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Dabartiniame Lietuvos Respublikos muziejų įstatyme, reglamentuojančiame muziejų sistemą, klasifikaciją ir rūšis, steigimą, veiklą, pabaigą ir pertvarkymą, muziejinių vertybių apskaitą ir apsaugą bei kitus su muziejų veikla susijusius santykius nurodoma, jog *muziejus* yra juridinis asmuo, veikiantis kaip biudžetinė, viešoji įstaiga ar kitos teisinės formos juridinis asmuo, įsteigtas įstatymų nustatyta tvarka, kurio svarbiausia veikla yra kaupti, saugoti, restauruoti, tirti, eksponuoti bei populiarinti materialines ir dvasines kultūros vertybes bei gamtos objektus⁶⁴. Šis įstatymas taip pat nurodo, jog Lietuvos Respublikoje pagal muziejuose esančių rinkinių rūšį gali veikti archeologijos, etnografijos, gamtos, istorijos, literatūros, meno, mokslo, technikos, kraštotyros, memorialiniai ir kitokie muziejai⁶⁵.

Lietuvoje, lyginant su sovietiniu istorijos laikotarpiu, dabar liberalizuota muziejų veikla; leidžiami ir privatūs muziejai. Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas nurodo, jog muziejų sistemą sudaro visi juridiniai asmenys, kurie Lietuvos Respublikoje užsiima ar verčiasi materialinių ir dvasinių kultūros vertybių bei gamtos objektų kaupimu, saugojimu, restauravimu, tyrimu, eksponavimu bei populiarinimu, neatsižvelgiant į jų teisinę formą⁶⁶.

Nacionaliniai muziejai kaupia, saugo, tiria, restauruoja, konservuoja ir eksponuoja svarbiausius valstybės istorijos, meno, technikos, gamtos ir kitokių vertybių rinkinius. Nacionaliniam muziejui įstatymų nustatyta tvarka gali būti suteiktas mokslinių tyrimų įstaigos statusas. Nacionalinius muziejus, kaip biudžetines įstaigas, steigia Vyriausybė, o Kultūros ministerija įgyvendina jai pavestas steigėjo funkcijas. Sprendimą dėl nacionalinio muziejaus steigimo ar nacionalinio muziejaus statuso suteikimo respublikiniam muziejui priima Vyriausybė kultūros ministro teikimu. Nacionaliniai muziejai atlieka Lietuvos Respublikos muziejų ir juose esančių rinkinių metodinio apsaugos, apskaitos, eksponavimo ir tyrimo centro funkcijas; prisideda prie muziejų darbuotojų tobulinimosi programų rengimo ir vykdymo; dalyvauja kartu su Kultūros ministerijos atstovais kontroliuojant kitų muziejų veiklą ir juose esančių rinkinių apskaitą bei apsaugą; kaupia informaciją apie savo rūšies Lietuvos Respublikos muziejuose esančius rinkinius;

⁶³ Музееведение: музеи исторического профиля. Москва, 1988. P.50.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas // 1995 m. birželio 8 d. Nr. I-930 (Nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 20 d.: Nr. IX-1593, 2003-05-29, Žin., 2003, Nr. 59-2638 (2003-06-20) [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 15 prieiga per internetą: <http://www.muziejai.lt/Informacija/Aktuali_redakcija.htm>

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Ten pat.

kaupia informaciją apie savo rūšies muziejų muziejines vertybes, neteisėtai išvežtas iš Lietuvos, taip pat apie Lietuvos kultūros vertybes užsienyje; padeda rengti muziejų veiklą reglamentuojančių teisės aktų projektus; rengia muziejų fondų kompiuterizuotos apskaitos programas; kartu su švietimo įstaigomis rengia ir vykdo muziejines moksleivių mokymo programas; vykdo parodų, švietimo ir tyrimo veiklą visoje Lietuvoje⁶⁷. Atskirai verta aptarti Lietuvos Nacionalinio Muziejaus padalinius, kuriems ir skiriamas kitas šio darbo skyrelis.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas // 1995 m. birželio 8 d. Nr. I-930 (Nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 20 d.: Nr. IX-1593, 2003-05-29, Žin., 2003, Nr. 59-2638 (2003-06-20) [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 15 prieiga per internetą: <[http://www.muziejai.lt/ Informacija/Aktuali_redakcija.htm](http://www.muziejai.lt/Informacija/Aktuali_redakcija.htm)>

2.4. Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinių analizė

Siekiant gilesnės kai kurių LNM padalinių analizės, buvo atlikti interviu su Signatarų namų ir Pilies bokšto vedėjomis.

Interviu yra metodas, dažnai taikomas sociologijoje ir socialinėje psichologijoje gauti žodinei informacijai, numatyta tyrimo programoje.

Ekspertų interviu metodas buvo pasirinktas dėl šių priežasčių:

- Jis panašus į pokalbio metodą, tačiau yra formalesnis ir konkretesnis nei pokalbis (pokalbis yra daug intymesnis).

- Interviu, kaip ir pokalbis, yra vienas iš efektyvių kokybinio tyrimo metodų. Reikiamos žodinės informacijos gaunama tiesioginiu kryptingu interviu su respondentu, garantuojančiu didesnę patikimumą negu anketinis metodas ar kiti apklausos būdai (pvz.: apklausa paštu, laikraščiniai klausimynai ir kt.).

Tyrimui pasirinktas standartizuotas (struktūrizuotas, formalizuotas) interviu. Struktūrizuoto interviu „uždari“ klausimai pateikiami griežtai laikantis iš anksto nustatytos jų eilės ir formulavimo.

Metodo pasirinkimo pagrindimas. Iš kitų galimų interviu metodų pasirinktas **ekspertų interviu** – tai asmenys, kurie dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą. Šiuo atveju tai – LNM padalinių vedėjai bei LNM direktorės pavaduotojas, iš kurių siekta gauti maksimalią ir detalią informaciją apie tiriamą objektą (istorinį muziejų).

Ekspertų interviu tikslas – nustatyti, kokia istorinio muziejaus samprata būdinga ekspertams, kaip jie vertina šios sampratos kaitą bei kuo vadovaujasi, organizuodami LNM padalinių darbą.

Signatarų namai. Prieš gerą dešimtmetį Kovo 11-osios nepriklausomybės akto signatarų iniciatyva buvo nuspręsta įkurti Signatarų namus, įsteigiant juose ne vien muziejų, bet ir gyvą, su žmonių trauka, valstybingumo istorijos centrą.

Kai lėšų nuolat stokojanti Vilniaus savivaldybė steigėjo funkcijas perdavė Vyriausybei, pastaroji suskato Signatarų namus žūtbūt rekonstruoti iki 1998 m. vasario 16-osios, Nepriklausomybės paskelbimo 80-mečio.

Kovo 11-sios akto signatarai, kažkada inicijavę namų, kuriuose 1918 m. buvo pasirašytas toks svarbus Lietuvai dokumentas, atgaivinimą, jaučia ypatingą atsakomybę, kad jie funkcionuotų taip, kaip buvo sumanyta. Savo atstovą jie yra delegavę ir į Signatarų namų tarybą.

Z.Vaišvilos teigimu, 1997 m. klubo narių visuotinis susirinkimas nusprendė Signatarų namus padaryti nepriklausomais nuo kitų valstybinių institucijų. Šis sprendimas atšauktas nebuvo, tad dabartinės klubo valdybos, kuriai vadovauja Romas Gudaitis, sprendimą Z.Vaišvila mano esant neteisėtą. Pasak jo, klubo visuotinio susirinkimo sprendimas yra aukštesnis nei valdybos.

Unikalių eksponatų Signatarų namams yra surinkę ir atskirai į Vasario 16-osios klubą susibūrusieji pirmojo Nepriklausomybės akto signatarų giminaičiai. Pavyzdžiui, vertingos medžiagos iš Paryžiaus atsiuntė Petro Klimo sūnus. Tačiau, pasak Z.Vaišvilos, kai kurie iš jų jau ketina atsiimti suaukotus daiktus, kadangi nebetiki šių Signatarų namų ateitimi.

Signatarų namų vedėja neslėpė, kad rinkti eksponatus muziejui – be galo sudėtinga. Jų nedaug išlikę, o giminės ir artimieji sunkiai atsisveikina su šeimos relikvijomis. „Nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė per susitikimą aiškiai pasakė, - jokių Signatarų namų nebebus, bus bilietų kasa, ekspozicija, kaip bet kuriame muziejuje, - sakė Z.Vaišvila. - Bet kam Nacionaliniam muziejui dar ir Signatarų namai? Matant, kaip bet kokiais būdais norima juos prisijungti, panašu, kad kažkam labai jau parūpo suremontuotas pastatas prestižinėje Vilniaus vietoje. Kitą paaiškinimą sunku sugalvoti, ypač kai žinai, kad net Pirčiupio muziejus buvo privatizuotas“.

Pilies muziejus. Kitas LNM padalinys - Pilies muziejus buvo atidarytas 1960 m., nuo 1968 m. jis tapo Lietuvos nacionalinio muziejaus padaliniu. Gedimino pilies ekspozicija supažindina su XIV a. II pusės bei XVII a. pradžios Vilniaus pilių rekonstrukciniais maketais, ginkluote, ikonografinė senajo Vilniaus medžiaga. Bokšto viršuje įrengta apžvalgos aikštelė, nuo kurios atsiveria nuostabi Vilniaus panorama.

Pirmą kartą Vilniaus pilis rašytiniuose šaltiniuose paminėta 1323 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino sutartyje su Kryžiuočių ordinu. Ši data taip pat laikoma Vilniaus miesto įkūrimo data. Vilniaus aukštutinė pilis ir yra vadinama Gedimino pilimi. Gedimino pilis buvo reikšminga ne tik kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinis centras, bet ir kaip gynybinio komplekso dalis. Kartu su Žemutine ir Kreivąja pilimis XIV a. sėkmingai atlaikė kryžiuočių puolimus. Gaisrui sunaikinus medinę pilį, XV a. pradžioje, valdant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui, pastatyta mūrinė pilis, kurios liekanos išliko ligi šiol.

Per visą laiką pilies paskirtis taip pat keitėsi. 1610-1613 m. Gedimino pilyje buvo kalėjimas. Paskutinį kartą tiesioginę savo funkciją (gynybinę) ji atliko 1655-1661 m. kare. Vėliau joje buvo įsikūrusi Maskvos kariuomenė. Nuo to laiko pilis buvo apleista.

Gynybinės pilies funkcijos buvo prisimintos XIX a., kai čia, Rusijos caro įsakymu, 1831 m. buvo įkurta tvirtovė. Imta rūpintis ir Aukštutinės pilies griuvėsiais: buvo nugriautas Aukštutinės pilies pietinis bokštas ir šiaurinio bokšto liekanos, vakarinė ir šiaurinė sienos, konservuoti pilies mūrai, sutvirtintas slenkantis pilies kalnas. 1838 m. ant vakarinio bokšto buvo pastatytas dviaukštis medinis optinio telegrafo antstatas. Pilių teritorijoje likvidavus tvirtovę, 1896 m. Pilies kalno šlaite buvo nutiestas naujas kelias, kalno šlaitai apšodinti medžiais, vakariniame bokšte įrengta kavinė. Tarpukaryje buvo tęsiami konservavimo darbai.

1919 m. sausio 1 d., atkūrus Lietuvos valstybę, pirmą kartą Gedimino pilies bokšte buvo iškelta Lietuvos vėliava. Deja, neilgam. Vilniaus kraštas buvo okupuotas lenkų, ir tik 1939 m. spalio 29 d. Pilies bokšte vėl suplevėsavo Lietuvos trispalvė. Antrojo pasaulinio karo metu gerokai nukentėjo vakarinis pilies bokštas.

Po karo, nors Lietuva buvo okupuota Sovietų Sąjungos, bokštas buvo atstatytas ir, kaip jau buvo minėta, 1960 m. sutvarkius kalno teritoriją, konservavus kitų pilies statinių fragmentus, vakariniame bokšte buvo atidarytas Pilies muziejus, kuris nuo 1968 m. tapo Lietuvos nacionalinio (tuo metu Istorijos ir etnografijos) muziejaus padaliniu. Prasidėjus Lietuvos tautiniam atgimimui, 1988 m. spalio 7 d. pilies bokšte vėl iškelta Lietuvos vėliava, o 1995 m. suremontavus Pilies bokštą, duris atvėrė atnaujinta ekspozicija. Nuo bokšto viršuje įrengtos apžvalgos aikštelės atsiveria nuostabi nepriklausomos Lietuvos sostinės panorama. Pilies bokštas su Lietuvos valstybės vėliava tapo tautos kovų už nepriklausomybę ir valstybingumą simboliu. Tam pritarė interviu metu ir šio LNM padalinio vedėja.

Eksperto interviu metu taip pat paaiškėjo, jog Pilies bokštą priskyrus LNM, pagerėjo finansinė būklė. Gedimino pilies kaip LNM filialo Lietuvos istorijos atvaizdavimo ekspozicijose prioritetai, pasak eksperto, labai aiškūs – yra orientuojamasi į laikotarpį, kuriame pastatyta pilis, jos kasinėjimo metu rasti archeologiniai radiniai; pilis akcentuojama kaip gynybinio objekto funkcija. Ekspozicija nuolat atnaujinama, planuojama atidaryti trečią salę (kas joje bus rodoma, šiuo metu dar diskutuojama). Eksperto teigimu, nors Gedimino pilies bokštas lankytojams asocijuojasi su patriotiškumu, čia vyksta valstybinių švenčių minėjimai, iš tiesų lankytojams įdomesnė panorama. Pasak ekspertės, kad sudomintų šiuolaikinius lankytojus, dažnai vykdomos edukacinės programos (paprastai moksleiviams), konkursai, kurių prizas – nemokamas apsilankymas muziejuje.

Šalia aptartųjų LNM filialų paminėtina Vilniaus gynybinės sienos bastėja, kuri buvo vienas įdomiausių LNM padalinių. Kaip pastebi istorikas E. Gudavičius, pilių ir kiemų tinklas jau XIV a. buvo valstybės stuburas⁶⁸. Vilniaus Aukštutinės ir Žemutinės pilių teritorija nuo seno buvo gerai įtvirtinta. Tačiau miestas augo, plėtėsi jo teritorija ir miestiečių apsaugai nebeužteko vien tik pilies. Po 1410 m. įvykusio Žalgirio mūšio Vilniaus miestui pavojai nebegrėsė iki pat XVI a. pradžios, per tą laiką miestas dar labiau išsiplėtė už pilių teritorijos ribų.

XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje besikurianti centralizuota Rusų valstybė ėmė kelti grėsmę Lietuvai. Lietuvos Didysis kunigaikštis Aleksandras (1492–1506), tenkindamas Vilniaus gyventojų prašymą, 1503 m. privilegija liepė išmūryti miesto gynybinę sieną. Sieną statyti privalėjo visi miesto gyventojai, o kurie negalėjo statyti mūrinės, turėjo pastatyti aštriakuolių sieną. Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila nužymėjo sienos ribas. 1522 m. gynybinės sienos statyba buvo baigta. Joje buvo įrengti penkeri vartai, bet jau XVII a. pradžioje senoje buvo dešimt vartų ir du gynybiniai bokštai. XVII a. pirmojoje pusėje prie gynybinės sienos, Bokšto kalne, buvo pastatyta bastėja⁶⁹.

Bastėja yra įtvirtintas žemių ir mūro gynybinis fortifikacinis statinys, skirtas miesto gynybai, susidedantis iš bokšto, pasaginės dalies, skirtos artilerijai, ir juos jungiančio tunelio. Manoma, kad ją suprojektavo karo inžinierius Fridrichas Getkantas. Tikslių žinių, kada buvo pastatyta bastėja, nėra. Matyt, po dramatiškų XVI–XVII a. politinių ir karinių įvykių, buvo nutarta pastatyti bastėja. Tai, jog bastėja pastatyta vėliau negu gynybinė siena, patvirtina archeologiniai tyrimai, raštijos šaltiniai ir įvairaus laikotarpio Vilniaus miesto planai. Apie tai, kad XVII a. pradžioje bastėja jau stovėjo, liudija 1627 m. rugpjūčio 9 d. Vilniaus vaivadijos atstovo Jono Jundilodokumentas. Tada buvo apžiūrėta miesto gynybinė siena, tikrinta jos techninė būklė. Šiame dokumente minima bastėja, bet apie jos būklę nieko nepasakyta, matyt, šis fortifikacinis įrenginys buvo neseniai pastatytas.

Per 1654-1667 m. vykusį karą su Maskvos caru Aleksejumi Michailovičiumi (1645–1676) Vilnius 1655–1661 m. buvo okupuotas rusų kariuomenės. Smarkiai nukentėjo miesto gynybinė siena bei bastėja. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenei 1661 m. atsiėmus Vilnių, per karą nukentėję miesto gynybiniai įtvirtinimai buvo tvarkomi ir remontuojami. Tačiau Šiaurės karo (1700–1721) metu Vilnius vėl nukentėjo nuo svetimų šalių kariuomenių.

⁶⁸ Gudavičius E. Lietuvos istorija (nuo seniausių laikų iki 1569 metų. T. I. Vilnius, 2001. P.93.

⁶⁹ Vilniaus gynybinės sienos bastėja: informacija turistui. Lietuvos Nacionalinis Muziejus [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lnm.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=101>

Bėgant laikui bastėja neteko savo gynybinės funkcijos. XVIII a. viduryje ji dar buvo žemės paviršiuje, nes aiškiai pažymėta Fiurstenhofo plane (1753 m.). Vėlesniuose (1793–1862) miesto planuose jau nepažymėti net jos pėdsakai (išskyrus bokštą 1793 m. plane). Carinės administracijos pastangomis XIX a. pradžioje buvo nugriauti beveik visi miesto gynybiniai įtvirtinimai, bastėjos teritorija paversta miesto šiukšlynu, grioviai ir mūrai užpilti.

1966 m. buvo pradėti archeologiniai ir architektūriniai tyrimai bei bastėjos atstatymo darbai: atstatytas ir uždengtas stogu bokštas, restauruotas patrankų patalpos vidus ir juos jungiantis tunelis.

1987 m. bastėjoje atidarytas muziejus, kuriame eksponuojami XV–XIX a. ginklai ir ginkluotė: akmeniniai patrankų sviediniai, senosios patrankos ir raitelių apsauginiai šarvai. Tačiau nuolatiniai stebėjimai parodė, jog patalpose per didelė santykinė drėgmė, per žema temperatūra yra kenksmingi pastatui ir muziejiniams eksponatams⁷⁰. Tuo klausimu LNM kreipėsi ir į Kultūros ministrę. Šiuo metu šis padalinys neveikia.

Istorinių muziejų sampratą įdomiai perteikė ekspertų interviu dalyvavęs LNM direktorės pavaduotojas, pasak kurio, istorinis muziejus – muziejus, turintis istorinę reikšmę. Istorijos muziejaus apibrėžimas, pasak eksperto, galėtų būti toks: tai institucija, disponuojanti istorinę vertę turinčiais objektais, kurie kaupiami, saugomi, tyrinėjami, konservuojami ir visokeriopai populiarinami formuojant visuomenės istorinį sąmoningumą.

Muziejaus, o taip pat istorinio muziejaus samprata skiriasi nuo to, kas jį apibrėžia: ar tai apibrėžta mokslinėje publikacijoje, ar oficialiuose valstybiniuose, muziejaus dokumentuose, ar tai apibrėžia patys muziejaus lankytojai ir etc.

Į klausimą, ar istoriniam muziejui įtakos turėjo besikeičiančios politinės santvarkos, ekspertas atsakė, jog daugumoje totalitarinių valstybių muziejų ekspozicijos buvo (ar yra) ideologizuotos, tarnaujančios, kaip oficialiosios propagandos įrankis.

Nacionalinio muziejaus statuso suteikimas, pasak eksperto, Lietuvos nacionalinio muziejaus eksponavimo politikai įtakos neturėjo. Konkretaus objekto tinkamumas rinkiniui nustatomas remiantis LR Kultūros ministerijos 2005 m. patvirtinta „Muziejuose esančių rinkinių apsaugos, apskaitos ir saugojimo instrukcija“ bei vadovaujantis Lietuvos nacionalinio muziejaus „Rinkinių komplektavimo komisijos darbo reglamentu“, „Lietuvos nacionalinio muziejaus darbo

⁷⁰ Raštas Lietuvos Respublikos Kultūros ministrei p. Romai Žakaitienei „Dėl Vilniaus gynybinės sienos bastėjos“, 2004-04-30, Nr.211. Lietuvos Nacionalinis Muziejus (rankraštis).

reglamentu“ bei kitais norminiais dokumentais. Muziejus taip pat prisideda prie renginių, skirtų Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti.

Apskritai, eksperto manymu, šiuolaikiniam muziejui priimtinos įvairios formos, padedančios geriau ir aiškiau išreikšti savo misiją visuomenei.

3. LIETUVIŲ TAPATUMO MUZIEJINIS ĮVAIZDIS

Lietuvių tautinis tapatumas pradėjo formuotis randantis tautai. Pasak istoriko E. Gudavičiaus, tauta susidaro tuomet, kai atsiranda potencialus tautinės savimonės puoselėtojas – socialinis elitas, pastoviai mintantis iš daugumos pasisavinamu atliekamu produktu ir todėl turintis organizacinės bei politinės veiklos galimybes; kitaip sakant, tauta privalo turėti tvirtai ir ryškiai poliarizuotą socialinę struktūrą, priešybių vienybe apjungiančią atliekamą produktą gaminančią liaudį ir šį produktą pasisavinančią socialinę viršūnę – o dažniausiai tokią padėtį įtvirtina valstybė⁷¹. Taip, E. Gudavičiaus manymu, buvo ir Lietuvoje – lietuvių tautinė savimonė atsirado kaip ryškiai į valstybę suorientuota ideologija.

Lietuvių tapatumo išlaikymui šiandien neabejotinai svarbus visuomenės sąmoningumas. Tenka girdėti sakant, kad tautos tapatumas – lyg ir prigimtinis dalykas, nulemtas etninės kilmės, kalbos, kultūros, papročių. Be abejonės, tai pamatinės tautos tapatumo duotybės, tačiau jos nekalba pačios savaime. Pasak prof. Bronislovo Kuzmicko, būtina, kad jos būtų reflektuojamos, taigi įtvirtinamos sąmonės lygmeniu. Savimonė yra neatsiejamas visaverčio tautinio tapatumo atributas. Savimonės sandara sudėtinga – tai ir žinojimas, ir jausmai, ir valia⁷². Neabejotina, jog itin svarbią vietą šiame kontekste užima ir istorinio muziejaus institucija.

Su tapatumo įvaizdžio formavimu glaudžiai susijusi etnologija. Etnologija (europietiškosios etnologijos prasme) tyrinėja žmogų ir jo bendro gyvenimo bendruomenėje būdus praeities ir dabarties visuomenėse. Pagrindiniai tyrimų aspektai yra socialiosios materialiosios ir intelektualiosios (nematerialiosios) kultūros reikšmės, šių kultūros formų raiška laiko ar/ir teritorijos perspektyvose, sutelkiant dėmesį į didesnes ar mažesnes socialines sferas (kaimynystę, kaimą, miestą, tautą ir kt.), koncentruojantis ties skirtingomis socialinėmis grupėmis (pvz., amžiaus, lyties, profesijos, religijos, etninės ar kitos grupės pagrindu)⁷³. Pasak Gražinos Kadžytės, etnologai tyrinėja visas tautos savasties apraiškas, apimančias ir materialiąją, ir dvasinę kultūros raidą, bendruosius gyvenimo dėsnius ir jų atspindžius konkrečiuose žmonių gyvenimuose⁷⁴.

⁷¹ Gudavičius E. Lietuvos istorija (nuo seniausių laikų iki 1569 metų). T. I. Vilnius, 2001. P. 98.

⁷² Tautinio tapatumo savimonės beiškant: Mykolo Romerio universiteto Strateginio valdymo ir politikos fakulteto Filosofijos katedros vedėją prof. Bronislovą Kuzmicką kalbina tos pačios katedros docentas Vytis Valatka // Mokslo Lietuva, 2007 12 20 – 01-09, Nr.22 (378) 04 [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 27 prieiga per internetą <<http://moksloplus.lt/mokslo-lietuva/node/816>>

⁷³ Etnologija: mokslas [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 28 prieiga per internetą <http://old.aruodai.lt/etnologija/etnologija_2.htm>

⁷⁴ Marcinkevičius A. Tautos savasties tyrinėtoja Gražina Kadžytė // Savaitė, 2008 01 04 [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 27 prieiga per internetą <<http://www.alfa.lt/straipsnis/163438>>

Lietuvoje etnologijos prasme prieškarui vartoti ir „tautotyros“, sovietmečiu – „etnografijos“ sąvokos (šiuo metu „etnografija“ suvokiama kaip reiškinių aprašymas – duomenų etnologijos mokslui kaupimas). Kiek kitaip negu kai kuriuose Vakarų Europos kraštuose į jos sąvoką neįeina folkloristika, kuri Lietuvoje yra atskiras mokslas.

Reikšmingiausi Lietuvos etnologijos etapai – pirmojo vadovėlio „Lietuvių etnologijos bruožų“ (1964 – dalis tyrinėtojų šį leidinį sieja su Etnologijos mokslo gimimu⁷⁵), pirmojo Pabaltijo etnografinio atlaso (1985 m.), pirmosios etnologinių monografijų ir stambiųjų studijų serijos „Lietuvos etnologija“ (kuriame publikuoti tik etnologijos darbai; 1996-2002), „Lietuvių etnologijos bibliografijos“ (2001 m.), pirmojo etnologijos ir antropologijos žurnalo „Lietuvos etnologija. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos“ (nuo 2001 m.) sietini su Lietuvos istorijos instituto etnologų veikla.

Taip pat stambus etnologijos centras yra Vytauto Didžiojo universitete, kur yra Etnologijos ir folkloristikos katedra ir Etnologijos ir folkloristikos tyrimų centras, etnologija kaip disciplina dėstoma Vilniaus (Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra), Vilniaus pedagoginiame (Baltų proistorės katedra), Klaipėdos (yra Baltų kalbotyros ir etnologijos katedra), Šiaulių (yra Kultūrinės antropologijos centras) universitetuose ir kitose aukštosiose mokyklose. Etnologiniai tyrimai vykdomi Lietuvos nacionaliniame (nuo 1991 m. leidžiamas leidinys „Etnografija“), Lietuvos liaudies buities, Šiaulių „Aušros“ (jame leistas 1935-1943 m. didžia galimi etnologijai skirtas leidinys „Gimtasai kraštas“), Lietuvos dailės, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės, Žemaičių „Alkos“ ir kituose muziejuose. Juose sukaupti gausūs etnografijos rinkiniai, leidžiami katalogai, rengiamos ekspedicijos, organizuojamos konferencijos ir seminarai. Taikomosios etnologijos srityje reikšminga Lietuvos liaudies kultūros centro veikla. Nuo 1988 metų jame leidžiamame „Liaudies kultūros“ žurnale dominuoja etnologijos tema. Nemažai etnologijai nusipelno ir Lietuvos kraštotyros draugija vykdydama kompleksines ekspedicijas - lauko tyrimus, leisdama lokalines monografijas (didelę dalį jose sudaro etnologijai skirti straipsniai) ir nuo 1992 m. - periodinį leidinį „Mūsų kraštas“. Jis savotiškas leidinio „Gimtasai kraštas“ ir „Kraštotyros“ (leistas 1963 – 1991 m.) tęsėjas. Stambiausias etnologijos mokslui turinčių neįkainojamą vertę lokalinių monografijų leidybos centras šiuo metu tapo „Versmės“ leidykla - nuo 1994 m. rengianti ir leidžianti daugiatomę valstybinės Lietuvos tūkstantmečio programos lokalinių monografijų seriją „Lietuvos valsčiai“ ir jau parengusi devynias didžiulės apimties knygas. Beveik visi etnologiniai

⁷⁵ Etnologija: tyrinėjimai Lietuvoje ir užsienyje // http://old.aruodai.lt/etnologija/etnologija_4.htm

straipsniai parengti šios leidyklos organizuotų lauko tyrimų metu. Taip pat etnologinius tyrimus vykdo ir kitos institucijos.

Nemažai lietuvių etnologijos baruose nuveikė užsienio lietuviai. Po Antrojo Pasaulinio karo į Vakarų emigravęs Lietuvos akademinis elitas tęsė savo darbus. Emigracijoje labiausiai tirtos sritys buvo liaudies architektūra, apranga, tautodailė ir papročiai. Pastaruosius sistemindamas ir analizuodamas labiausiai nusipelnė Jonas Balys. Jis apsigyvenęs JAV įsteigė „Lietuvių tautosakos leidyklą“ ir parengė net aštuonias knygas. Be jų („Lietuvių kalendorinės šventės“, „Vaikystė ir vedybos“, „Mirtis ir laidotuvės“, „Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai“ ir kt.) neįsivaizduojami ir dabartiniai papročių tyrinėjimai. Kaip ir liaudies architektūros be Jurgio Gimbuto (JAV), tautodailės - Antano ir Anastazijos Tamošaičių (Kanada). Taip pat ženklų įnašą į lietuvių etnologiją įnešė ir Gerharto Bauerio (Vokietija), Jono Griniaus, Stasio Ylos, Igno Končiaus, Aleksandro Pakalniškio (visi JAV), Aldonos Vaicekauskienės (Lenkija) ir kitų etnologų darbai.

Nesuklysime teigdami, jog lietuvių tapatumo muziejinį įvaizdį nemaža dalimi lemia pačių muziejaus rinkinių formavimo kriterijai – juk muziejinis daiktas nėra tik atsitiktinis daiktas muziejuje: jis yra atrinktas, klasifikuotas, konservuotas, dokumentuotas ir tik tuomet tapęs eksponavimo šaltiniu – muziejiniu daiktu.

Muziejinio daikto *museumium* terminą 1969 m. įvedė Z. Stránský, apibrėžęs jį kaip „daiktą, išskirtą iš savo aktualios realybės ir perkeltą į naują muziejinę realybę tam, kad jis dokumentuotų realybę, iš kurios jis buvo išskirtas“⁷⁶. Nuosekliai sekdami šiuo apibrėžimu, galime prieiti prie išvados, kad viskas, kas egzistuoja, gali tapti dokumentu. Šį muziejinio objekto apibrėžimą Z. Stránský pakoregavo, ir kiek tiksliau apibrėžė P. van Mensch, anot kurio, muziejinis objektas yra „bet kuris gamtos ar materialinės kultūros elementas, kuris laikomas būti vertu išsaugoti tiek *in situ*, tiek *ex situ*, tiek dokumentuojant jį“. Šis apibrėžimas buvo priimtas daugumos ICOFOM konferencijos dalyvių 1994 metais. Neabejotina, jog ir lietuvių tapatumo muziejinis įvaizdis kuriamas ne per ką kita, kaip per muziejinius objektus.

Nepaisant įvairių ir skirtingų muziejinio objekto apibrėžimų, dauguma teoretikų pripažįsta daikto, kaip duomenų nešėjo, koncepciją. Šį daikto informacinės struktūros modelį sudaro trys duomenų lygiai arba savybės:

⁷⁶ Muziejų vadyba. Seminarai, teorija, praktika. Vilnius, 2002. P.48.

- fizinės (struktūrinės) savybės (struktūrinė tapatybė). Ją sudaro fizinės daikto charakteristikos: medžiaga, konstrukcija ir struktūra, forma, stilius, ornamentika ir daikto ikonografija;

- funkcinės savybės ir reikšmė (funkcinė tapatybė). Daikto naudojimas (tiek potencialus, tiek realus);

- daikto ryšys su jo kontekstu (kontekstinė tapatybė). Fizinė ir idėjinė daikto aplinka. Daikto informacinė vertė yra istorinio proceso rezultatas, kurį schemiškai taip pat būtų galima išskirti į tris stadijas arba procesus:

- išradimas (idėjinė tapatybė). Bet kokio artefakto gyvenimo istorija prasideda nuo idėjos. Gamintojo idėja atsispindi mums idėjine daikto tapatybe. Anot Arpin, ši idėja susijusi su gamintojo idėjiniu kontekstu, jo kultūra;

- realizacija (faktinė tapatybė). Faktinė tapatybė nurodo realizuotą daiktą su jo struktūrine, funkicine ir kontekstine tapatybe;

- naudojimas (aktuali tapatybė). Per savo gyvenimo istoriją daiktas keičiasi. Iš esmės informacijos turinys auga, nors dažnai ši informacija ir eroduoja. Visų šių daikto pergyventų stadijų informacijos sukaupimas ir sudaro daikto aktualią tapatybę, t.y. daiktą - koks yra dabar.

2002 m. atnaujinta Lietuvos nacionalinio muziejaus etnografinė ekspozicija skirta XVIII–XX a. pr. lietuvių valstiečių verslams, buičiai ir liaudies menui. Lietuviai nuo seno – žemdirbių tauta. Šis pagrindinis verslas sąlygojo ne tik materialinės, bet ir dvasinės kultūros bruožus ir pasaulėžiūrą. Žemdirbiškos kultūros simboliu ekspozicijoje pasirinkta apeiginė saulė, kurios garbinimo elementų išliko agrariniuose papročiuose. Eksponuojami tradiciniai pačių valstiečių pasidaryti mediniai žemės dirbimo ir derliaus nuėmimo įrankiai, grūdų ir miltų talpos, saikai (mediniai arba iš šaknelių nupinti gorčiai, puspūriai, pūrai)⁷⁷.

Su žemdirbyste glaudžiai susijusi ir gyvulininkystė. Jai skirtuose Nacionalinio muziejaus stenduose – tošimi apvynioti ilgi mediniai trimitai, kuriais skerdziai šaukė gyvulius; gyvuliams po kaklu rišami barškučiai; įvairūs piemenų naudoti ir pačių pasidaryti daiktai. Be to, pateikiama medžiagos ir apie pagalbinius lietuvių verslus – drevinę ir kelminę bitininkystę, vasaros ir žiemos žvejybą. Eksponuojama seniausia plaukimo priemonė – luotas ir primityvūs žvejybos įrankiai: kabliukai, meškerės, žeberklai, pintinės žuvims laikyti, žvejybos tinklai ir jų mezgimo įrankiai. Atkurtose XVIII–XIX a. valstiečių gyvenamosiose ir ūkinėse patalpose – aukštaičių dūminėje

⁷⁷Lietuvos nacionalinis muziejus [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 27. Prieiga per internetą <http://www.lnm.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=58&Itemid=94>

pirkioje, priemenėje, kamaroje ir žemaičių gerojoje troboje bei kamine rodomi autentiški kaimo buities daiktai. Liaudies menų salė, esanti šiame muziejuje, skirta kalendorinėms šventėms ir papročiams. Eksponuojama liaudies skulptūra, mediniai kryžiai ir memorialinių paminklų kaltinės viršūnės, kalendorinių papročių atributika: kaukės, verbos, margučiai. Interjero tekstilė ir valstiečių drabužiai parodo etnografinių regionų audinių savitumus ir aprangos nešiojimo ypatumus. Be to, daikto paskirtį ir jo natūralią aplinką padeda atkurti eksponuojamos fotonuotraukos. Ekspozicijos aprašai pateikiami lietuvių, rusų ir anglų kalbomis.

Apskritai daiktai atrenkami remiantis racionalia analize, atsižvelgiant į jų dokumentinę vertę. Pagal Z. Stránský - tai objektyvus procesas. Tačiau „naujosios muzeologijos“ atstovas Bellaigue, atvirškščiai, gina subjektyvumo kriterijų. Anot W. Russio, svarbiausias atrankos kriterijus yra daikto reprezentatyvumas, kurį sudaro „liudijimas“ ir „dokumentiškumas“. Viena vertus, tai daikto vertė kaip autentiškas liudijimas, o antra vertus, daikto išraiška komunikaciniame kontekste. Gana artimą šiam apibrėžimui pateikia SAMDOK (Švedijos organizacija, nagrinėjanti šiuolaikinės Švedijos visuomenės dokumentavimo problemas), išskirdama šešis pagrindinius muziejinio objekto atrankos kriterijus:

- dažnumo kriterijus - bendriausi daiktai,
- kylantis kriterijus - naujoviškumas,
- reprezentatyvumo kriterijus - daiktai, kurie pristato idėją, vertybinį sprendimą, t.y. daiktai, turintys simbolinę prasmę, ir kurie reiškia daugiau negu tik jų naudojimo aplinkos pristatymą,
- apeliacinis kriterijus - daiktai, susiję su įžymiu asmeniu arba įvykiu, suvaidinusių svarbų vaidmenį istorijoje,
- srities kriterijus - fiziškai susijusių daiktų grupė,
- formos kriterijus - estetiški daiktai, daiktai, kurie atspindi turinį arba patys yra pirminės vertybės.

Pasak F. Waidacher, pavienės muzealijos kartu su savo dokumentais gali liudyti tikrovę ne blogiau už jų grupes bei sistemas, tačiau sistemų dėl sąveikos efekto, atsirandančio bendrai veikiant pavieniams elementams, dokumentinio įrodymo kokybė aukštesnė, tad muziejinis rinkinys – jo dalys, kaip vidaus ir išorės santykių visuma – galiausiai įgyja tą apibendrinamąją „muzeologinės ištarmės gebą, kuri rinkinį iš esmės skiria nuo bet kokios kitos daiktų sancaupos“⁷⁸.

⁷⁸ Waidacher F. Bendrosios muzeologijos metmenys. Vilnius, 2007. P.149.

Svarbu pažymėti, kad daikto reikšmė arba jo nereikšmingumas gali būti įvertintas tik po tam tikro laiko, leidžiančio atskirti esminius įvykius nuo neesminių, vertingus duomenis nuo nereikšmingų. Nešališkas ir objektyvus sprendimas gali būti įgyvendintas tik retrospektyvinio kolekcionavimo būdu, kurį Cedrenius įvardija kaip „inkubacinį laiką“.

Kolekcionavimas - tai rinkinio kūrimas. Rinkinys - tai daugiau negu tik tam tikras daiktų skaičius. Šiuolaikinėse rinkinių valdymo publikacijose linkstama kalbėti apie rinkinių vystymą. Šis terminas atspindi dokumentinę rinkinio kaip visumos vertę. Rinkinių vystymas buvo apibrėžtas, kaip „tvirtai tarpusavyje susijusio rinkinio statymas per daugelį metų“ (*Art & Architecture Thesaurus*). Rinkinys, kaip toks, niekada negali būti statiškas. Jis turi būti nuolatos tobulinamas tiek kokybiškai, tiek reprezentatyviai, kad atitiktų muziejaus tikslus ir vykdomą politiką⁷⁹. Konkretus rinkinys gali būti sudaromas ir laikinai ekspozicijai – pavyzdžiui, 2008 m. kovo 6 – balandžio 30 dienomis Lietuvos nacionaliniame muziejuje vyko atkurtos nepriklausomos Lietuvos apdovanojimų paroda, prisidedanti prie lietuvių istorinio tapatumo formavimo. Parodoje rodyti 1991–2002 m. įstatymais atkurti ir įsteigti visų laipsnių apdovanojimai, jų pakaitai, diplomai, liudijimai. Eksponuojami 1991 m. sausio 13 d. žuvusiųjų Rolando Jankausko ir Alvydo Matulkos Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinai, bandomasis Vyčio Kryžiaus ordinas, padovanotas prof. Vytautui Landsbergiui, žymios disidentės Nijolės Sadūnaitės Sausio 13-osios medalis, kiti apdovanojimai iš Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinių, Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos, Lietuvos monetų kalyklos, įmonės „Metalas forma“⁸⁰.

Šis tobulinimo, vystymo procesas apima rinkinių augimą naujai įsigyjant muziejinių objektų (taip pat keitimąsi jais bei rinkinio iškomplektavimą sveiko proto ribose): šią veiklą LNM iš tiesų vykdo sėkmingai.

⁷⁹ Muziejų vadyba. Seminarai, teorija, praktika. Vilnius, 2002. P.49.

⁸⁰ Paroda „Atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės apdovanojimai [interaktyvus] žiūrėta 2008 04 15 prieiga per internetą <http://www.muziejai.lt/Vilnius/liet_apdovanojimai.htm>

IŠVADOS

Šiame magistro darbe išanalizavus istorinio muziejaus paradigmą Lietuvos nacionalinio muziejaus atveju; buvo prieita šių išvadų:

1. LNM raidos bruožai dėsningai atspindi panašaus profilio muziejų vystymosi tendencijas – prasidėjęs nuo privačių kolekcijų (visų pirma Radvilų, itin įtakingos Lietuvos giminės XVI-XVIII a. „dvarų reprezentacijos“), muziejus išaugo į šiuolaikinį nacionalinį; jo organizacija ir neišvengiamas priklausomumas nuo politinio konteksto atitinka tipinio istorinio muziejaus paradigmą;

2. Statistiniu bei kokybiniu požiūriu Nepriklausomybės laikotarpis LNM esti palankiausias, nes, lyginant su ankstesniaisiais gyvavimo periodais, ypač sovietmečiu, kai buvo dirbtinai kuriamos ideologizuotos ekspozicijos, šiuolaikinis LNM dirba remdamasis objektyvaus istorinės tikrovės atspindėjimo kriterijais;

3. Prioritetai bei vertybiniai kriterijai sudarant ekspozicijas LNM paremti šiuolaikinėmis eksponatų atrankos tendencijomis, remiantis vadinamojo „inkubacinio laiko“ nuostatomis. Vykdydamas savo misiją LNM imasi modernių istorinės informacijos, kultūrinio paveldo sklaidos priemonių.

Darbe pasitvirtino iškelta hipotezė, jog Lietuvos nacionalinis muziejus gali būti laikomas tipišku atveju, kalbant apie istorinio muziejaus paradigmą, nes jo vertybiniai kriterijai sudarant ekspozicijas bei modernių darbo formų naudojimas, tokių, kaip virtualių parodų rengimas, atitinka šiuolaikiniams istoriniams muziejams keliamus reikalavimus.

SUMMARY

In the MA paper of conducted by Alina Pociute a student of museology program of Vilnius University Communications Faculty „The Paradigm of Historical Museum: the Case of Lithuanian National Museum“ an attempt is made to prove a hypothesis of how well the Lithuanian National Museum corresponds to the paradigm of a historical museum. In the MA paper the author deals with the paradigm of historical museum in terms of the case of Lithuanian National Museum reviewing the peculiarities of the development of the LNM together with its organization and dependence on political context and statistically comparing the selections of LNM during the Soviet times and the times of Independence. The author also analyzes the museological contexts, reviews their trends, priorities and value criteria while composing the expositions. The paper consists of an introduction, three parts, conclusions, references of 56 literature and 6 archival sources and appendices.

In the paper it is stated that today the Lithuanian National Museum is the largest and the most important museum in the country, the establishment of national culture, an institutional member of the ICOM (International Council of Museums) and the European Council of Historical Museums. The museum, being one of the component parts of the cultural tourism, does contribute to the development of an information society, creation of an attractive image of the country without having a possibility to properly evaluate the qualified specialists working in it.

In the system of Lithuanian cultural heritage this museum is the largest repository of the movable heritage containing over 1 million of exhibits and in which the main collections of Lithuanian archeology, historical and ethnical culture heritage are kept. The spread of national culture is one of the underlying directions of the Lithuanian government cultural policies. The membership of the establishment in international museum organizations provides a wide range of possibilities for communication and dispersion of national culture, especially after the entrance into the EU.

The author of the MA paper proves the hypothesis that Lithuanian National Museum may be considered a typical case when talking about the parading of historical museum as its value criteria for composing the expositions and the usage of modern work forms, such as the organization of virtual exhibitions, meets the requirements of modern historical museums.

LITERATŪRA

1. Aleksandravičius E. Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831-1863 m. Vilnius, 1989.
2. Baranauskas T. Lietuvos valstybės ištakos. Vilnius, 2000.
3. Blynas M. Lietuvos Vytis: istorinių – kultūrinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 1993.
4. Būčys Ž. Aukojo dvarininkai, bajorai ir miestelėnai // Diena, 1996 01 28.
5. Būčys Ž., Pijoras S. Pirmasis viešas muziejus Lietuvoje // Kultūros barai, 1996, Nr. 4.
6. Bumblauskas A. Senosios Lietuvos istorija: 1909-1795. Vilnius, 2005.
7. Čaplikas J. Senienų muziejaus likimas // Gimtinė, 1999-03-31, Nr.3.
8. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000.
9. Ekskursijos į Lietuvos TSR muziejus. Vilnius, 1976.
10. Etnologija: mokslas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://old.aruodai.lt/etnologija/etnologija_2.htm>
11. Etnologija: tyrinėjimai Lietuvoje ir užsienyje [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://old.aruodai.lt/etnologija/etnologija_4.htm>
12. Gričius V. Vilniaus senienų muziejaus vertybės (iš VU bibliotekos Mokslo muziejaus rinkinių) // Spectrum, 2005, Nr.3.
13. Gudaitis Vabalas J. Muziejų sąvoka ir uždaviniai // Kultūra, Nr.3. Kaunas, 1929
14. Gudavičius E. Lietuvos istorija (nuo seniausių laikų iki 1569 metų. T. I. Vilnius, 2001.
15. Jankauskas V. Būti ar nebūti Valstybės muziejui // Gimtasis kraštas, 1992-11-05.
16. Jankevičienė A. Seniausias, didžiausias // Mokslas ir gyvenimas, 1985, Nr.1.
17. Keršytė N. Lietuvos muziejai iki 1940 metų. Lietuvos muziejų raida XVI-XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje. Vilnius, 2003.
18. Klusaitė L. Postfolkloras miesto kultūroje // Nemunas, 2004 09 30 Nr. 24 (465) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://test.svs.lt/?Nemunas;Number\(90\);Article\(1741\)](http://test.svs.lt/?Nemunas;Number(90);Article(1741))>
19. Kotler N. & Kotler Ph. Museum Strategy and Marketing. San Francisco, California, 1998.

20. Kuizinienė D. Rezistencijos tema Alg. Landsbergio, V. Alanto ir V. Ramono kūryboje [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.genocid.lt/Leidyba/7/dalia7.htm>
21. Kukulas V. Didžiadvasių žodžių eros pabaiga. Vilnius, 2004.
22. Kultūros ministerijos 2007–2009 metų sutrumpintas strateginis veiklos planas (pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. sausio 24 d. nutarimu Nr. 140) [interaktyvus, žiūrėta 2008-01-22] Prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/14_vyr_dok/min-planai/2007_strat_plan_ministerijos/Kultura.pd>
23. Lietuvių folkloro chrestomatija (sud. Kerbelytė B., Stundžienė B.). Vilnius, 1999.
24. Lietuvos ateitis pasaulio kontekste. Specialistų žvilgsnis: kolektyvinė monografija. Vilnius, 2004.
25. Lietuvos kultūra sovietinės ideologijos nelaisvėje 1940 – 1990: dokumentų rinkinys (sud. Bagušauskas J.R., Streikus A.). Vilnius, 2005.
26. Lietuvos kultūros politikos nuostatos (2001 gegužės 14 d., Nr.542, Vilnius) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkmlt/EasyAdmin/sys/files/KPN.doc>>
27. Lietuvos muziejų modernizavimo programa 2007 - 2015 m. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.muziejai.lt/Informacija/muziejų_modernizavimas2007_2015.htm>
28. Lietuvos nacionalinis muziejus [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.lnm.lt/index.php?option=comcontent&task=view&id=58&Itemid=94>>
29. Lietuvos poistorė: archeologijos ekspozicijos vadovas. Vilnius, 2000.
30. Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas // 1995 m. birželio 8 d. Nr. I-930 (Nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 20 d.: Nr. IX-1593, 2003-05-29, Žin., 2003, Nr. 59-2638 (2003-06-20) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.muziejai.lt/Informacija/Aktuali_redakcija.htm>
31. Lietuvos TSR Kultūros paminklų apsauga: įstatymas ir įsakymai. Vilnius, 1940.
32. Lietuvos TSR Kultūros paminklų apsaugos įstatymas (priimtas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1967 m. balandžio 15 d.) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=883&p_d=8576>
33. Marcinkevičius A. Tautos savasties tyrinėtoja Gražina Kadžytė // Savaitė, 2008-01-04 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/163438>>
34. Mažeikienė O. Kaip atsiranda muziejus // Dienovidis, 1998-06-12, Nr.24.

35. McLean. F. Marketing the Museum. London-New York, 2005.
36. Mindaugo knyga: istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių. Vilnius, 2005.
37. Muziejų vadyba. Seminarai, teorija, praktika. Vilnius, 2002.
38. Rubavičius V. Autentiška kūryba „vakuomo“ sąlygomis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.osf.lt/lt/nutik/Rubavicius2.htm>
39. Samalavičius A. XX amžiaus vizionieriai. Vilnius, 1997.
40. Samavičius R. Istorijos muziejus // Diena, 1996 04 12.
41. Samavičius R. Pagrindinės Tarybų Lietuvos muziejų raidos tendencijos (1940-1951 m.). Vilnius, 1989.
42. Stoškus K. Mass-media invazija ir šiuolaikinė kultūra // Kultūros barai, 1996, Nr. 7.
43. Škiudaitė A. Seniai prieš mus ratu žvaigždynai skriejo... // Literatūra ir menas, 1980 12 27.
44. Tarptautinė muziejų taryba. Muziejų etikos kodeksas, Vilnius, 1999.
45. Tautinio tapatumo savimonės beieškant: Mykolo Romerio universiteto Strateginio valdymo ir politikos fakulteto Filosofijos katedros vedėją prof. Bronislovą Kuzmicką kalbina tos pačios katedros docentas Vytis Valatka // Mokslo Lietuva, 2007-12-20 – 01-09, Nr.22 (378) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/node/816>>
46. TSRS istorija: trumpasis kursas. Kaunas, 1950.
47. Waidacher F. Bendrosios muzeologijos metmenys. Vilnius, 2007.
48. Waidacher F. Handbuch der Allgemeinen Museologie. Wie-Koln-Weimar-Bohlau, 1999.
49. What is Museum? American Association of Museums [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.aam-us.org/aboutmuseums/whatis.cfm>>
50. Paroda „Atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės apdovanojimai“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.muziejai.lt/Vilnius/liet_apdovanojimai.htm>
51. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 2002.
52. Vilniaus gynybinės sienos bastėja: informacija turistui. Lietuvos Nacionalinis Muziejus [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lnm.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=101>
53. Zygmalski Z. Muzea na swiece. Warscawa, 1982.

54. Большая советская энциклопедия. Т. 13. Москва, 1973.
55. Музееведение: музеи исторического профиля. Москва, 1988.
56. Основы советского музееведение. Москва, 1955.

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

1. Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F.342, Ap.1, B.109, L.51-53;
2. Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F.342, Ap.1, B.1194, L.3;
3. Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F.342, Ap.1, B.1834, L.3;
4. Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F.342, Ap.1, B.2559, L.3;
5. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, F.1, Ap.5, B.2, L.62-65.
6. Raštas Lietuvos Respublikos Kultūros ministrei p. Romai Žakaitienei „Dėl Vilniaus gynybinės sienos bastėjos“, 2004-04-30, Nr.211. Lietuvos Nacionalinis Muziejus (rankraštis).

